

TOPLUMSAL CİNSİYET VE DIŞ POLİTİKA: TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA
TANSU ÇİLLER DÖNEMİ 1996-97

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

HANDE GÜL HAS

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

YÜKSEL LİSANS TEZİ

MAYIS 2017

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm koşulları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Serdar SAYAN

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

Bu çalışmayı okuduğumu ve çalışmanın kapsam ve içerik olarak Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda bir Yüksek Lisans tezi olabilecek yeterlilikte olduğuna kanaat getirdiğimi onaylıyorum.

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Hakan Övünç ONGUR

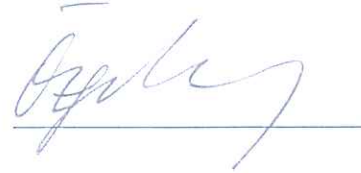
TOBB ETÜ, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez Jürisi Üyeleri

Doç. Dr. Özgehan ŞENYUVA

ODTÜ, Uluslararası İlişkiler

Yrd. Doç. Dr. Başak YAVÇAN

TOBB ETÜ, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Hande Gül HAS

ÖZ

TOPLUMSAL CİNSİYET VE DIŞ POLİTİKA: TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA TANSU ÇİLLER DÖNEMİ 1996-97

HAS, Hande Gül

Yüksek Lisans, Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hakan Övünç ONGUR

Bu tezin amacı, toplumsal cinsiyet çalışmaları ile Uluslararası İlişkiler çalışmalarını Türkiye'nin ilk kadın dışişleri bakanı olanı Tansu Çiller üzerinden birleştirmeye çalışmaktır. Bu çalışmada dış politika kurumunda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin varlığı incelenecektir. Bu incelemenin temel amacı da kadınlar karar verici olarak dış politika kurumuna dâhil olduğunda nasıl davrandıkları ve toplumsal cinsiyetin performatif edimler aracılığıyla kurumun yapısını nasıl etkiledikleri sorularını cevaplamaktır. Toplumsal cinsiyet kavramı incelendikten sonra, çalışma toplumsal cinsiyet ile dış politika, güvenlik ve milliyetçilik kavramları arasındaki ilişkiye odaklanacaktır. Buna ek olarak Türkiye'de yapılmış dış politika ve toplumsal cinsiyet çalışmalarından bahsedilecektir. Ayrıca bu dönemin (1996-1997) tarihsel arka planının analizi ve önemli politik-ekonomik-toplumsal meseleler tartışılacaktır. Dış politika kurumunda tahakküm ilişkilerini toplumsal cinsiyet üzerinden anlamak için, analizin odak noktası Çiller'in söylemleri olacaktır. Burada amaç Çiller'in söylemlerinde eril-dişil kimlikleri nasıl konumlandığını ve bunun dış politika ile geleneksel eril zihniyet arasındaki ilişkiye etkisinin nasıl olduğunu açıklamaktır. Bu tez Türkiye'nin dış politikasındaki toplumsal cinsiyet rejimlerini daha anlaşılır hale getirmesi açısından literatüre katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Dış Politika, Söylem Analizi, Tansu Çiller

ABSTRACT

GENDER AND FOREIGN POLICY: TANSU ÇİLLER ERA IN TURKISH FOREIGN POLICY 1996-97

HAS, Hande Gül

Master of International Relations

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Hakan Övünç ONGUR

The main aim of this thesis is to endeavor to associate the gender studies and International Relations studies through Tansu Çiller who is Turkey's first female foreign minister. In the study examines the existence of gender relations in the foreign policy institution. The main purpose of this examination is to answer how women decision-makers behave when they are involved in the foreign policy institution and how gender affects the structure of the institution by way of performative acts. After examining the notion of gender, the study will concentrate the relationship between gender and the concepts of foreign policy, security and nationalism. Moreover, foreign policy and gender studies in Turkey will be mentioned. The analysis of historical background and important political-economic-social issues of this term (1996-1997) will be discussed. In order to understand the domination relations in the foreign policy institution through gender, the focus of analysis will be Çiller's discourse. The purpose here is to explain how the masculine-feminine identities are located in Çiller's discourse and how this affects the relationship between foreign policy and traditional masculine mentality. This thesis would contribute to the literature in terms of making the gender regimes in Turkish foreign policy more understandable.

Key Words: Gender, Foreign Policy, Discourse Analysis, Tansu Çiller

Hayatımın çoğu anına tanıklık edemeyen, ama her anında izi olan babam
Haydar HAS'a....

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca asistanlığını yaptığım ve üniversite hayatım boyunca bana çok büyük katkısı bulunan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Hakan Övünç Ongur'a, devam etmeye ve daha fazlasını yapmaya cesaretlendirdiği için sonsuz teşekkürler. Bu süreç boyunca temel motivasyon kaynağım hiç kuşkusuz hocamın desteğiydi.

Tez sürecinde bana olan inançlarını, desteklerini ve güvenlerini her daim hissettiren ve en önemlisi yazdıklarımı okurken yaptıkları eleştirilerdeki dürüstlükleri için annem Handan Has ve kardeşim Hürkan Has'a binlerce kez teşekkür ederim.

Çalışmamı yürütürken bana gösterdikleri dostluk, sabır ve beni cesaretlendirmeleri nedeniyle arkadaşlığın önemini bir kez daha anlamamı sağlayan, çok değerli dostlarım Ömer Küçükylmaz, Yasemin ve Yeşim Sungur'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL SAYFASI.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
İTHAF SAYFASI	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
BÖLÜM II: TOPLUMSAL CİNSİYET VE DIŞ POLİTİKA	5
2.1.Toplumsal Cinsiyet.....	5
2. 1. a. Toplumsal Cinsiyet ve Uluslararası İlişkiler.....	13
2. 1. b. Toplumsal Cinsiyet, Millet ve Milliyetçilik.....	21
2. 2. Sonuç.....	25
BÖLÜM III: LİTERATÜR TARAMASI.....	27
3. 1. Giriş.....	27
3. 2. Literatür Taraması.....	27
3. 3. Sonuç.....	36
BÖLÜM IV: METODOLOJİ.....	38
4. 1. Söylem.....	38
4. 2. Söylem Analizi.....	41
4. 3. Sonuç.....	46

BÖLÜM V: TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA TANSU ÇİLLER DÖNEMİ	49
5. 1. Tansu Çiller'e Genel Bakış.....	49
5. 2. Cumhuriyet Gazetesi'nin İncelenmesi.....	57
5. 3. Söylem Analizi.....	61
5. 4. Sonuç.....	74
BÖLÜM VI: SONUÇ	75
KAYNAKÇA.....	78

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 5. 1. Gazete Verilerinin Oransal Dağılımı.....	59
--	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ANAP: Anavatan Partisi

DYP: Doğru Yol Partisi

GB: Gümrük Birliği

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

RP: Refah Partisi

SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Partisi

Uİ: Uluslararası İlişkiler

BÖLÜM I

GİRİŞ

Kadın ve erkek kategorileri arasındaki farklılıkların, biyolojik cinsiyet (*sex*) temelli incelenmesinden ziyade toplum-kültür temelinde bir farklılaşma olarak ifade edilerek, bu farklılıkların toplumdan topluma nasıl değişiklik gösterdiğini, dönemsel değişikliklerin nasıl yeniden şekillendirdiğini inceleyen alan toplumsal cinsiyet (*gender*) çalışmalarıdır. Gelişen sosyal bilimler literatüründe önemli bir yeri olan toplumsal cinsiyet çalışmaları, kadın, erkek, erillik (*masculinity*), dişilik (*femininity*) ve diğer cinsiyet ilişkilerinin kendiliğinden ortaya çıkmadığı, toplumsal-kültürel kısıtlamaların ve karşılıklı etkileşimlerin meydana getirdiği şartlar içinde şekillendirildiği temel iddiası üzerine kuruludur.

Farklı bilimsel disiplinlerden (Siyaset Bilimi, Sosyoloji, Tarih, Ekonomi, vb.) beslenen Uluslararası İlişkiler (UI) literatürünün toplumsal cinsiyet çalışmaları ile ilgisi çok eskiye dayanmıyor olsa da, bilhassa uluslararası kuruluşlarda görev alan ve iç/dış politikada liderlik yapan kadın sayısı artışı ile doğru orantılı olarak, toplumsal cinsiyet ilişkilerine yönelik ilgisinin arttığından söz edilebilir. Jean Bethke Elsthain'in geleneksel savaş düşünceleri ile kadınlar arasındaki ilişkiyi incelediği *Women and War* isimli eseri, J. Ann Tickner'ın UI disiplinindeki toplumsal cinsiyet ilişkilerini incelediği *Gender in International Relations* adlı çalışması ve Christine Sylvester'in feminizmin disiplinindeki yerini ve yapılan çalışmaları ele aldığı *Feminist International Relations An Unfinished Journey* kitabı bu alanda önemli çalışmalardır.

Toplumsal cinsiyet çalışmalarını basit bir düzlemden daha karmaşık ve analitik bir düzleme taşımak açısından önemli iki isim, Judith Butler ve R. W. Connell olmuştur. Butler'ın cinsiyet ilişkilerini inşa etmede sadece karşı cinsin çeşitli konumlara yerleştirilmesinin değil, aynı zamanda bizzat o konumlara yerleştirilenlerin de bunu kabul ederek davranışlarını bu çerçevede şekillendirdiğini, bunun da toplumsal cinsiyetin (yeniden)-üretiminde büyük rol oynadığını söylediği kavram olan *performatif edim (performative act)*, literatüre büyük katkı sağlamıştır. Connell ise toplumsal cinsiyet ilişkilerinin mevcut kurumlara nasıl yansıdığını anlattığı kavramı *toplumsal cinsiyet rejimi (gender regimes)* ile kurumları da toplumsal cinsiyet çalışmalarına dâhil etmiştir. Bunun dışında Connell'in yapmış olduğu bir diğer önemli katkı, erillik kavramını tek bir bütün olarak ele almak yerine içinde çeşitli hiyerarşiler barındırdığını dile getirmesidir. Hegemonik erillik, tutucu erillik ve tabi kılınmış erillik şeklinde üçlü bir hiyerarşi tanımlanmıştır. Bir piramit olarak değerlendirildiği erillik kavramı içinde hegemonyaya sahip erillik ile hegemonyaya tabi kılınarak marjinalleştirilmiş erillik arasında yer alan tutucu erillik, hiçbir zaman hegemonyaya sahip olamayacak olsa bile hegemonik erillik ile şekillenmiş bir dünyanın kavramlarını kabul ederek, onu destekleyerek yeniden-üretimini sağlayan erilliktir. (Connell 1998, 154)

Bu tezin amacı, toplumsal cinsiyet çalışmaları ile Uİ (özellikle de dış politika) çalışmalarını, Türkiye'nin ilk kadın dışişleri bakanı- ve akabinde de başbakanı- olan Tansu Çiller özelinde birleştirmeye çalışmaktır. Dış politika gibi önemli kurumlardan birinde cinsiyet ilişkilerinin varlığı incelenecek. toplumsal cinsiyetin performatif edimler aracılığıyla nasıl işlendiği, kadının dış politika kurumunda nasıl konumlandırıldığı ve kadınların karar verici olarak bu kuruma dâhil olmaları durumunda davranışlarını nasıl değiştirdikleri soruları, bu vaka üzerinde

cevaplandırılacaktır. Buradan hareketle cevaplanmaya çalışılan hipotez, bir kadın karar verici olarak Çiller dış politikada hegemonyanın oluşturduğu cinsiyet ilişkilerinin devamını sağlayan söylemleri ve uygulamaları ile tutucu bir erillik göstermiş midir şeklindedir. Bu incelemenin yapılabilmesi için toplumsal cinsiyet kavramları temel açıdan ele alındıktan sonra kavramın analitik bir perspektifle UI, dış politika, güvenlik ve milliyetçilikle kavramları ile ilişkisi üzerinde durulacaktır. Tezin araştırma konusundan hareketle literatür taraması bölümünde, Türkiye'nin dış politikası ile toplumsal cinsiyet kavramı arasındaki ilişkiyi ve genel olarak Tansu Çiller'i inceleyen çalışmalara yer verilecektir.

Amacımız dış politika alanında düzenlenmiş toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl sürdürüldüğünü ve kabullenildiğini ortaya çıkarmak olduğu için iktidar ilişkileri, kurumlar ve buradaki tahakküm ilişkileri önem kazanmaktadır. Bunlar arasındaki ilişkilerin daha görünür ve anlaşılır bir hale gelmesinin söylemler (*discourse*) aracılığıyla mümkün olduğunu söyleyen Michel Foucault'dan hareketle, metodoloji olarak söylem analizi (*discourse analysis*) kullanılacaktır. En basit anlamıyla kullanılan dil üzerine bir çalışma olan söylem analizi, kendi içinde oldukça çeşitli yaklaşımlar ve uygulamalar barındırmaktadır. Söylem analizinde çeşitli gerçeklikler üzerinde duran James Paul Gee'nin vurguladığı gerçeklerden birisi de kimliktir (*identities*). Söylemde kullanılan dil aracılığıyla konuşmacı kendi üzerine bir takım kimlikler alırken, bir yandan da alıcılar için de kimlikler inşa etmektedir ve söylem analizi ile bu kimlikler ortaya çıkarılmaktadır. Bir diğer önemli nokta ise günlük yaşantımızda dünyayı nasıl algıladığımızı ve bu algıların söylemlere yansımaları ifade eden resmedilmiş dünyalar (*figured worlds*) kavramıdır. Bu çalışmada Gee'nin Foucault'nun varsayımlarından hareketle oluşturduğu bu söylem analizi çerçevesi kullanılacaktır. Çiller'in dışişleri bakanlığı yaptığı dönemde (28

Haziran 1996- 18 Haziran 1997) Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan haberler eril-dişil dünyanın karşıtlığını vurgulayan çeşitli anahtar kelimeler (erkek-kadın, savaş-barış, rasyonellik-duygusallık, kamusal alan-özel alan, erillik-dişilik, korumak-muhtaç olmak, iktidar sahibi-tahakküme tabi olma, utanç-şeref, cesaret-korku, güçlü-zayıf, militarizm-annelik, dost-düşman, egemenlik-bağımlılık) üzerinden incelenecektir. Ardından Çiller'in konuşmaları üzerine çıkan bu haberlerin içinden mevcut dönemin önemli dış politika konuları ile ilgili olan Çiller'e ait söylemler üzerinden bir analiz gerçekleştirilecektir.

Yapılacak olan bu tez çalışması sonucunda ulaşılabilecek olan veriler, literatürde kendine oldukça kısıtlı bir yer bulabilen toplumsal cinsiyeti içeren bir analiz olmasının yanı sıra, bir kurum olarak dış politikanın cinsiyet rejimine odaklanması, bu kapsamda güvenlik ve milliyetçilik konularını da içermesi ve en önemlisi de bütün bunları bir kadın dışişleri bakanı üzerinden açıklayacak olması nedeniyle UI disiplinine bir katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda dış politika alanındaki performatif edimlere Tansu Çiller 'vakası' bir örnek oluşturabilir, elde edilen veriler bunu desteklerse Türkiye'nin dış politikasındaki toplumsal cinsiyet rejimlerini görünür kılmaya yardımcı olması açısından da önem taşıyacaktır.

BÖLÜM II

TOPLUMSAL CİNSİYET VE DIŞ POLİTİKA

2.1. Toplumsal Cinsiyet

“Kişi kadın doğmaz, kadın olur.”

Simone de Beauvoir¹

Toplumsal cinsiyet çalışmalarında kadın ve erkek arasındaki farklılıkların biyolojiye dayandırıldığı biyolojik cinsiyet kavramı ile toplumsal ve kültürel olarak belirlenime, bu farklılıkların toplumdan topluma ve tarihsel dönemlere (bağlama) göre değiştiğini vurgulayan toplumsal cinsiyet kavramı arasındaki farka bir vurgu söz konusudur. Kısacası, toplumsal cinsiyet kavramı üzerine yapılan çalışmalar, erilliğin ne olduğunu anlama konusunda testosteron hormonu seviyesine, kromozomlara, üreme organlarına endekli bedensel-biyolojik faktörlerden hareket etmektense, cinsiyetin toplumsal ve kültürel olarak çeşitli tahakküm ilişkilerine göre şekillenen, toplumsal etkileşimle anlam kazanan ve sürekli yeniden yorumlanan bir olgu olduğunu öne sürer (Özbay 2012, 188). Bu çalışmalar sadece erillik ve dişilik arasındaki ayrımı değil aynı zamanda nötr olanla cinsiyetlendirilmiş (*gendered*) olan arasındaki ayrımı da ortaya çıkartır. Çünkü toplumsal cinsiyetin çerçevesini daha güçlü ve görünür hale getirmek için cinsiyetlendirilmiş kişilikler ve kurumların da mevcut yapı içerisindeki rolünü anlamak gerekmektedir (Holter 2005, 16). Toplumsal cinsiyet kavramı ile ilgili çalışmalarda öne çıkan ve bu çalışmada da yararlanılacak olan iki isim R. W. Connell ve Judith Butler’dır.

¹ Beauvoir, Simone De. *Kadın “İkinci Cins”2 Evlilik Çağı*. İstanbul: Payel, 1993. s.15

R. W. Connell, toplumsal cinsiyet argümanlarının dişilik ve erillik kavramlarını biyolojik fark ve doğal olarak ele alan yaklaşımların tam karşısına konulduğunu belirtmektedir. Çoğu araştırmacının sadece üreme biyolojisindeki farklılara odaklanarak insanları net iki kategoriye ayırıp bunun ötesine geçememeleri durumunu eleştirmekte ve böyle bir görüşün detaylı incelemelere olan ihtiyacı ortadan kaldırdığını söylemektedir (Connell 1998, 89). Biyoloji-temelli varsayımlar bir tarafa bırakılıp toplumsal beklentilerin kadın ve erkek üzerinde farklı olması ve bu beklentilere verilen yanıtlar sonucunda farklı kategorilerin ortaya çıktığını anlamının toplumsal cinsiyeti anlamada kilit bir rol oynadığını dile getirmektedir (Connell 1998, 78). Connell kesin bir dille toplumsal olanın doğal-dışı olduğunu ama bunun da doğaldan tamamen bir kopma olmadığını söylemektedir.

Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin biyolojik olarak farklılaşmasından yola çıkarak çeşitli doğal-dışı kategoriler ortaya çıkarmıştır (Connell 1998, 115-117). Connell, farklılık eğer doğal olsaydı böylesine yoğun bir şekilde damgalanmasına gerek olmayacağını ve kadınlar ile eşcinsellere uygulanan baskının insan eyleminin birer sonucu olduğuna dikkat çekmektedir (Connell 1998, 11). Toplumsal olarak eşcinsel erkeklerin kadınsı eşcinsel kadınların ise erkeksi olarak tanımlandığını fakat eşcinsel ve heteroseksüel insanlar arasında herhangi fizyolojik bir fark söz konusu olmadığını da örnek olarak göstermektedir (Connell 1998, 117). Kısacası Connell, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kendiliğinden ortaya çıkmadığını, içinde bulunulan yapı tarafından çeşitli koşullar altında bir taraftan kısıtlanırken bir taraftan da bunlara karşılık verilmesi sonucunda ortaya çıktığını söylemektedir (Connell 1998, 41).

Judith Butler ise toplumsal cinsiyet kavramının “biyoloji, kaderdir” (*biology-is-destiny*) ifadesine bir itiraz olduğunu söylemektedir. Toplumsal cinsiyetin bir yasadan ve kuraldan farklı olarak norm şeklinde anlaşılmasının, cinsiyetin değişmez

bir doğaya sahip olmadığını göstermek açısından önemli olduğunu belirtmektedir. Bundan hareketle toplumsal cinsiyet araştırmalarının bir kısmına hakim olan kültürel olarak inşa edilme ve bu kültürün bir yasalar dizisi olarak yorumlanması anlayışına eleştiri getirmekte ve böyle bir anlayışın biyolojiyi kader olmaktan çıkarsa da kültürü kader olarak ele almanın ötesine gidemeyeceklerini söylemektedir (Butler 2005, 50).

Butler çalışmalarında “performatif edim” kavramı üzerinden giderek heteroseksüel mantığı yeniden üreten ve kültürü kader olarak ele alıp sınırlı kalan diğer analizlerden farklılaşmaktadır. Performatif edimde bir şeyin söylenmesi ile gerçekleşmesi eş zamanlıdır. Buna göre, toplumsal cinsiyetin içeriği olarak addedilen toplumsal pratikler, sadece dile getirilmekle kalınmaz aynı zamanda bir dizi edim aracılığıyla üretilir (Butler 2005, 20). Kadının karşısına konumlandırılan erkek onu kadın olarak dile getirdiğinde, kadın ise bunu kabul edip davranışlarını bu çerçevede şekillendirdiği ölçüde kadındır. Örneğin, tıp fakültesini bitirmiş ve doktorluk unvanı almış bir kadın doktorun, Tıpta Uzmanlık Sınavı’nda Üroloji tercihi yap(a)maması bir performatif edimdir. Biyolojik farklılığı toplumsal cinsiyet düzlemine dönüşmesinin temel nedeni bu ve benzeri performatif edimlerdir.

Toplumsal cinsiyetin hem nedeni hem de birer sonucu olan söylenenler, çeşitli dışavurumlar, ifadeler performatif olarak kurulmaktadır (*performativity*) (Butler 2005, 77). Mark Laffey, Butler’ın performatif edim kavramını iki indirgeme formu olan meta-fiziksel gönüllülük ve determinizmden bir kaçış olarak anlayabileceğini söylemektedir. Meta-fiziksel gönüllülük açıklanamayacak şekilde aktörlerin birer özneye dönüşmesini ifade ederken; determinizm öznelerin tamamen toplumsal bağlam tarafından belirleniyor olması anlamına gelmektedir (Laffey 2000, 431).

Buradan hareketle çalışmalarında büyük ölçüde Michel Foucault'nun görüşlerinden yararlanan Butler'ın tabi kılma (*assujetissement*) ve düzenleme konusu içinde özne olma ve özneleşme (*subjectification*) süreçlerine dikkat çektiğini söyleyebiliriz. Butler, düzenleme gücünü elinde bulunduran iktidar tarafının özneyi şekillendirip, ona etki ettiği, bir taraftan da düzenlemeye tabi olanın iktidar tarafından özne konumuna getirildiğini söylemektedir (Butler 2009, 74). Bu durum aktörün tamamen silinmesi anlamına gelmemektedir zaten aktör var olduğu için iktidarı elinde bulunduran tarafın etki alanına girmektedir ama aynı zamanda da düzenleme ilişkilerinin içinde yer aldığından bir özneleşme süreci yaşamaktadır.---

Butler'ın *Savaş Tertipleri (Frames of War)* isimli kitabında da belirttiği gibi, iktidar tarafından belli tahakküm ilişkilerine dâhil edilmek yani tanınmak için önce tanınabilirlik (*recognizability*) unsurunun olması gerekmektedir (Butler 2015, 33). Belli bir tahakküm ekseninde eril (*masculine*) ve dişil (*feminine*) olmak üzere cinsiyetlendirilmiş özneler üretildiğini kavrayabildiğimiz takdirde, toplumsal cinsiyet ile siyaset arasındaki ilişki daha rahat anlaşılacaktır. Siyasi ve kültürel bağlamda ortaya çıkan ve yeniden-üretilen toplumsal cinsiyeti bunlardan ayırarak değerlendirmek oldukça zordur (Butler 2005, 47). Toplumsal tahakküm mekanizmaları ve toplumsal yapılar ancak sınırlarını zorladığımız takdirde görünür hale gelebilmektedir (Öğütle 2012, 47).

Belirli bir tarihsel ve toplumsal yapı içindeki tahakküm mekanizmalarını anlayabilmenin temel yolu ise mevcut kurumları incelemektir. Toplumsal cinsiyet teorileri insanlar arasındaki birebir ilişkilerden toplumun bütününe kadar geniş bir perspektiften ele aldıkları konulara odaklanır ve bu bakımdan kurumları da araştırmalarının içine dâhil eder. Fakat kurumlar ve toplumsal cinsiyet ilişkisi bağlamında yapılması gereken sadece toplumsal cinsiyet ile ilgili kurumları bularak

bunlardan bir küme oluşturmak değildir. Zira mevcut yapının bir parçası olan her kurumda toplumsal cinsiyet kaçınılmaz olarak vardır (Connell 1998, 166).

Connell bir kurumun içinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ne olduğunu ve diğer kurumlarla etkileşimleri sonucu çıkan ilişkileri inceleme yolunu izlemekte ve bunu da *toplumsal cinsiyet rejimi* olarak adlandırmaktadır (Connell 1998, 166). Toplumsal yapı içerisinde yer alan aile, eğitim, devlet, siyaset, ordu, ekonomi, kültür, sokak, dil, din gibi çeşitli (üst-yapısal) kurumlar, toplumun geneline hâkim olan toplumsal cinsiyet prensibinden hareketle kendi cinsiyet rejimlerini oluşturmakta ve sonuç olarak da kurumlarda bazı erkeklikler daha üstün şekilde konumlandırılıp mevcut algılar, kurumlar aracılığıyla devam ettirilmektedir (Özby 2012, 186). Connell'a göre yapılması gereken, kurumların toplumsal cinsiyet rejimlerini yerelden küresele uzanan bir düzlemde incelemektir (Connell 2005, 72).

Toplumsal cinsiyet içerisinde ele alınan dişilik ve erillik kavramları tarihsel olarak sürekli bir değişim ve yeniden-kurulma sürecinden geçer. Eşcinseller ve transseksüellerin daha görünür bir hale gelmesiyle heteroseksüel bir anlayışa sahip toplumsal cinsiyet açıklamalarının yetersiz bulunarak *Queer Teori*'nin² ortaya çıkmasının temel nedeni de budur (Connell 1998, 119). Bu durumu daha iyi kavrayabilmek için toplumsal cinsiyet çalışmalarında önemli bir yere sahip olan beden kavramına kısaca değinmek faydalı olacaktır. Connell için beden, anlamlar

² Queer Teori, cinsiyetlendirilmiş kimliklerin ve kategorilerin toplumsal olarak inşa edildikleri üzerine odaklanan akademik düşüncelerin bir alt bölümüdür. Queer, hem akademiye hem de Batı kültüründe birçok farklı anlamlar içermektedir. En yaygın kullanımı ise homoseksüelliği ve kadınca davranışları (*effeminacy*) aşağılayan isim veya sıfat şeklindedir. Fakat 1990'dan itibaren toplumsal cinsiyet ve seksüel özgürlükle ilgilenen teorisyenler yaratıcı bir tekrarla belli başlı politikaları isimlendirmek için kullanmaya başlamışlardır. Temelde Queer Teori normalleştirilmiş heteroseksüel ve homoseksüel ikili karşıtlığını bir sorgulamayı ve bu doğallığı çeşitli yollarla bozmayı içermektedir. Queer teoristler, bu ikiliğin yaratılıştan beri süregelen bir seksüel kategori tanımlaması olmadığını, daha çok belirli bir tarihsel bağlamda dikkatleri üzerinde toplayan toplumsal inşalar olduğunu vurgular. Bu durumu da inşa süreçlerini oluşturan ve devamını sağlayan iktidar ağlarının (webs of power) ve söylemlerin üzerinden giderek inceler. (Callis 2009, 214-15)

vermektense kendi üzerine toplumsal anlamlar almaktadır ve kişi erillik-dişilik durumlarının tamamını ya da bir kısmını alarak bazen de hiçbirini almamaya belirli toplumsal kategoriler içine dâhil edilmektedir (Connell 1998, 121). Butler ise beden sadece toplumsal anlamların kazındığı bir yer olmadığını kişinin çeşitli tepkilerinin de süreçte önemli bir yer oynadığını belirtmektedir (Butler 2005, 53). Her iki düşünürün de bedeni hem etken hem de edilgen bir konumda ele alarak durumu değerlendirmesi, dişilik ve erillik kurgularının tarihsel sürecini ve değişim boyutunu anlamak için büyük önem taşımaktadır.

Farklı tarihsel dönemlerde ve kültürlerde çeşitli toplumsal cinsiyet rejimlerinin bulanabileceği anlayışından hareketle Connell, erillik durumlarını incelemiştir. Toplumsal cinsiyet teorileri içinde eğer erilliği tek bir kategori olarak ele alırsak bir grup erkeğin daha üstün bir konumda yer alırken bu grupların dışında kalan diğer erkekleri daha aşağı konumlara iten toplumsal düzenlemeleri göz ardı etmiş oluruz (Connell 1998, 90). Ataerkillik kavramı denildiği zaman genellikle kadınların tahakküm altına alınmasını onaylayan bir ideolojinin akla geldiğini söyleyen Connell, bunun yetersiz bir kavrayış olacağını ataerkillik içinde erkekler arasında da yine toplumsal cinsiyet üzerine kurulmuş bir hiyerarşinin yer aldığını söylemektedir (Connell 1998, 154).

Connell'a göre erillik üç öge içeren bir hiyerarşiye sahiptir. Hegemonik erillik (*hegemonic masculinity*), hegemonyayı destekleyen ve bunun devamını sağlayan tutucu erillik (*conservative masculinity*) ve tabi kılınmış ya da marjinalleştirilmiş erillik (*subordinated masculinity*) (Connell 1998, 154). Kısacası, Connell için ataerkillik erkekler tarafından oluşturulan bir gruplar piramididir ve hegemonlar ile marjinal olarak adlandırılanlar, yukarıdan aşağıya doğru piramitte yerlerini almaktadırlar (C. Beasley 2012, 756). Hegemonik erillik kavramı Connell tarafından

“‘Men’s Bodies’ in Which Way Is Up” isimli makalesinde kullanılmıştır (C. Beasley 2012, 753). Connell, hegemonik erillik kavramında hegemonya (*hegemony*)³ terimini Antonio Gramsci’den ödünç almış ve tıpkı onun kullandığı şekilde özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesi adına iktidar çekişmelerinde kazanılmış bir toplumsal üstünlük olarak kullanmıştır. Hegemonya, bir öznenin diğerinin üzerinde mutlak üstünlüğü anlamına gelmemekte, sadece diğer seçenekleri ve grupları ikincil konuma itmek anlamına gelmektedir (Connell 1998, 246-247).

Connell’ın hegemonik erillik kavramı ile ideal erillik tipi birbirine oldukça yakın kavramlardır. Christine Beasley, her ikisinin de benzer şekilde çeşitli modelleri, idealleri, istekleri, imajları, ortak kültürel şablonları ve örnek olma gibi kavramları içinde barındırdığını söylemektedir (C. Beasley 2008, 95). Hegemonik erillik irade, şeref, cesaret, disiplin, rekabet, dayanıklılık, metanet, soğukkanlılık, maceraperestlik veya bağımsızlık gibi özelliklerin yanında özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi çeşitli hedefleri de içinde barındıran ideal bir erkeklik tipini içinde barındırmaktadır (Nagel 2011, 73). Burada dikkat çeken nokta, tıpkı ideal erillik gibi, çoğu erkeğin hegemonik erillik kategorisine ulaşamayacak bile olsa bunu kabul etmesi, hatta diğer erkekleri ve kadınları hegemonik erilliğe dair kavramlar ışığında değerlendirmesidir (Wetherell ve Edley 1999, 336).

³ Gramsci’nin orijinaliği toplumsal düzen içerisinde egemen sınıfı ve bu sınıfa tabi kılınanları hegemonya kavramı üzerinden açıklamasından gelmektedir. Kapitalizmin kurulmasıyla birlikte burjuva sınıfının hegemonyayı elde etmesinin eş zamanlı gerçekleşmediğini söyler. Hegemonya, tabi kılınan sınıfın, işçiler ve ikinci derece burjuvalar, sistemi kabul etmesi ve ona göre davranmasını içermektedir. Yönetimin zor araçlarına sahip olarak idareyi ve yürütmeyi elinde bulundurması hegemonyayı mecbur kılar; fakat tek başına pek bir anlam ifade etmemektedir. Hegemonyanın sağlanlaştırılması sivil toplumda gerçekleşir. Yani sivil toplum içerisinde hegemonyayı destekleyen unsurların yer alması gerekir. Gramsci, kilise, eğitim sistemi, basın gibi toplumsal düzende hegemonya ile uyumlu davranışlar ve beklentiler yaratmaya yardımcı olan kurumları destekleyici unsurlar olarak tanımlar. Machiavelli’nin *Prens*’inden yola çıkarak modern prensin nasıl olduğunu tanımlar ve Machiavelli’nin yarı insan yarı yaratık olarak tasvir ettiği iktidarı, zor ile rızanın gerekli kombinasyonuna atıfta bulunarak değerlendirir. Hegemonya içerisinde zorun her zaman örtülü olduğunu sadece marjinal durumlarda görüleceğini, zaten rızadan kaynaklı olarak insanların çoğu zaman hegemonyaya uygun biçimde davranışlarını sürdüreceğini belirtir (Cox 1983, 50-52).

Michael Kimmel, toplumsal ilişkilerde erillik durumunun neredeyse görünmez şekilde olduğunu dile getirmekte ve onun bu ayrıcalıklı konumu ile kendi içindeki ayrışmaların farkında olarak, yapının bütün parçalarında hem erilliğin hem de dişiliğin nasıl konumlandırıldığını anlamının önemine dikkat çekmektedir (C. Beasley 2008, 86). Fakat erillik konusunda karşımıza çıkan hegemonik erillik gibi bir kavram dişilik durumu için söz konusu değildir. Connell, ideal dişilik algısını hegemonik erilliğin oluşturduğu iktidar ilişkilerine uyum sağlayan, gerektiğinde boyun eğen, çocukları yetiştiren olarak kurgulandığını söylemektedir. Bu ideallığın içinde diğer kadınları hegemonyasına alma gibi bir durumdan ziyade mevcut hegemonyaya uyumlu olma durumu mevcuttur (Connell 1998, 252).

Toplumsal cinsiyet çalışmalarında öne çıkan unsurlardan biri diğeri de analizlerde söylemlerin ön plana çıkarılması durumudur. Connell toplumsal cinsiyet ile ilgili birçok pratikle yakından bağlantılı olan söylemlerin ve sembolleştirmelerin farkına varılıp, analizlere dâhil edilmesinin büyük önem taşıdığını belirtmektedir (Connell 1998, 317). Butler ise toplumsal cinsiyet kategorilerini iktidar ilişkilerinin, kurumların, çeşitli pratiklerin ve söylemlerin bir sonucu olarak ele alarak, çeşitli kimlik kategorilerinin hangi siyasi hesapların kökeni ve nedeni olduğunu araştırmaktadır (Butler 2005, 35). Çalışmalarında performatif edimler sayesinde eril ve dişil kavramların üretilip doğallaştırıldığını vurgulayan Butler, söylemsel bir incelemenin bu doğallığı bozabileceğini vurgulamaktadır (Butler 2009, 74). Butler'a göre toplumsal cinsiyet ilişkilerinde yer alan aktörler, söylemin ötesinde veya dışında var olmaz; bunun yerine, tam olarak söylemin içinde ve onlar aracılığıyla inşa edilirler (Laffey 2000, 431). Connell ve Butler'a benzer şekilde Alan Petersen de toplumsal cinsiyet ile ilgili analizlerde araştırmacıların amacının mevcut iktidar ilişkilerine meydan okumak ve söylemsel çerçeveyi eleştirel bir şekilde incelemek

olduğunu söyler (Petersen 2003, 54). Bütün bunlardan hareketle bu tezde de söylemlerin dişiliği ve erilliği yeniden kurma, tanımlama ve etki yaratma üzerindeki etkisi yakından incelenecektir.

Son olarak Connell, mevcut küresel düzen içinde yer alan birçok konunun da toplumsal cinsiyet açısından önemine dikkat çekmektedir. Connell öznelerin birbirine yaklaştığı küresel bir düzende toplumsal cinsiyet ile ilgili analizleri sadece yerel seviyede tutmanın yetersiz kaldığını belirtmektedir (C. Beasley 2008, 87). Bu düzen içinde öne çıkan olgular olarak ulus-ötesi ve çok-uluslu işbirliklerini, egemen devletlerin birbiriyle bağlantısını sağlayan diplomasiyi ve savaşı, uluslararası medyayı ve kitle iletişim araçlarını, küresel piyasayı ele alan Connell, küresel düzenin bu önemli yapı taşlarının eril bir kimlik taşıdığını ve küresel ile toplumsal cinsiyetin ilişkisinin de buradan hareketle anlaşılabilirliğini dile getirmektedir (Connell 2005, 73). Connell, dikkatli bir şekilde incelenirse sınıf, ırk ve kuzey-güney ilişkilerinin toplumsal cinsiyetle sıkı bir ilişki içinde olduğunu da belirtmektedir. Örnek olarak, Üçüncü Dünya ülkelerine yapılan yardım programlarında erkeklere sağlanan kaynakların yoğunluğunu, küresel düzene hâkim olan endüstriyel ve milliyetçi militanlığı ve bunların temelinde yatan erillik kalıplarını göstermektedir (Connell 1998, 42).

2.1.a Toplumsal Cinsiyet ve Uluslararası İlişkiler

“Özel olan küreseldir, küresel olan toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiştir”

Cynthia Enloe⁴

Toplumsal cinsiyeti Uİ literatürüne dâhil eden feminist çalışmalar, 1980’lerin sonundan itibaren çeşitli dergiler, kitaplar ve konferanslar aracılığıyla disiplinin

⁴ Enloe, Cynthia. *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset*. İstanbul: Çitlembik, 2003. s.19

gündemine girmiştir. Bu alanda özellikle diğer feminist Uİ teorisyenlerinin önünü açan ve yaptıkları çalışmalarla onlara ışık tutan üç ana çalışma mevcuttur. Bunlardan ilki Jean Bethke Elshtain'ın *Women and War* isimli kitabıdır. Elsthain bu çalışmasında geleneksel savaş düşüncelerini incelemiş ve Batılı erkeğin savaşları yöneten, yürüten ve anlatan olarak konumlandırıldığı geleneksel düşüncede, kadınların ve savaşta olmamayı tercih eden erkeklerin pejoratif konumunu ele almıştır (Sylvester 2001, 18). İkincisi ise J. Ann Tickner'ın *Gender in International Relations* isimli eseridir. Tickner'ın temel amacı Uİ disiplinin toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl içerdiğini ve dış politika alanında kadınların nasıl marjinalleştirildiğini göstermektedir. Buna göre uluslararası politika her zaman cinsiyetlendirilmiş bir aktivitedir (Murphy 1996, 521). Öncü çalışmaların sonuncusu ise Cynthia Enloe'nin *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler* adlı eseridir. Enloe ana-akım (*mainstream*) olarak adlandırılan geleneksel Uİ teorilerinin önemli kavramlarından savaş, militarizm ve güvenlik konularının üzerinde durmakta ve bu kavramların toplumsal cinsiyetle ilişkilerini göstermektedir (Enloe 2003).

Feminist Uİ teorisyenlerinin analizlerinde öncelikle yer verdikleri konu, disiplinin ana akım teorilerinde cinsiyetlendirilmiş kavramların varlığıdır. Temel amaçları ana-akım yaklaşımların eril sınırlarını ortaya çıkarmak ve bu sınırların da ötesine giderek hem erkeklerin hem de kadınların uluslararası arena içerisinde yer aldıkları ekonomik ve politik süreçleri araştırmaktır. Bu noktadan hareketle feminist teorisyenler ana-akım teorileri erkek-akım (*malestream*) olarak adlandırmaktadır (Youngs 2004, 75).

Uluslararası politika ve uluslararası politik ekonominin eril çerçevesini inceleyen feministler, üç adet büyük ve birbiriyle ilişki içinde olan fenomen üzerinde durur. Birincisi, hem teorik açıdan hem de pratikteki uygulamalara bakıldığında

devletin, piyasanın ve çeşitli uluslararası kurumların eril varsayımlar ve mevcut yapı aracılığıyla cinsiyetlendirilmiş (*gendered*) olduklarıdır. İkincisi, bu alanlarda ağırlıklı olarak erkek aktörlerin var olması sonucu, baskın kavramsallaştırmaların sadece kadınların bir gerçeklik olarak var olmasının değil, aynı zamanda ekonomi ve politika adına kadınların yapmış oldukları aktif katkıların da göz ardı edilmesine neden olmasıdır. Sonuncusu ise bu alan içerisinde toplumsal cinsiyetin analitik olarak dikkatlerden kaçması konusudur (Youngs 2004, 76).

Bu üç noktanın üzerinde duran feministler, bunların mevcut kurumları şekillendirmedeki rollerine ve dahası bu kurumların hem uygulamaları hem de söylemleri ile erkek egemen zihniyetin ve bundan kaynaklı iktidar ilişkilerinin sürekli yeniden-üretilmesi durumuna dikkat çekmiştir. Charlotte Hooper, feminizmin en büyük başarısının bütün bu konuları gün yüzüne çıkararak tüm Uİ alanının cinsiyetlendirilmiş olduğunu göstermek olduğunu belirtmektedir (Youngs 2004, 82). Enloe de uluslararası siyaseti anlamak için geleneksel çerçevelerin bir kenara bırakılarak toplumsal cinsiyet içeren bir pusulayla hareket edildiği takdirde erkeklerin öncelikli olduğu bir manzarayla karşı karşıya kalacağımızı vurgulamaktadır (Enloe 2003, 29).

Realizm ve liberalizm gibi ana akım Uİ teorilerinin temel olarak çalıştığı konular, analizlerinde yer alan merkezi endişeler ve ilgiler, ampirik araştırmalarının içeriği ve ürettikleri teorik varsayımlar feminist bir analize tabi tutulduklarında, kadının ontolojik yoksunluğu ve eril zihniyetin hakimliği gibi gerçeklere ulaşmamız, Hooper'ın feminizmin başarısına dair haklı bir çıkarım yapmış olduğunu göstermektedir. Nitekim Uİ'nin ve Siyaset Bilimi'nin temel eserleri olarak görülen *Prens'i* (Niccolo Machiavelli), *Leviathan'ı* (Thomas Hobbes) ve *Man, The State and War'u* (Kenneth Waltz) incelediğimiz zaman iktidarı (*power*) elinde bulunduranların,

devleti yönetme ve dış politikada karar verme mekanizmalarına dahil olmak gibi bir kudrete sahip olanların erkeklere ait sayılan özelliklerle eşleştirildiğini görmekteyiz.

Buna karşılık, devletin bekasını bozabilecek tehditler ve sorunlar ise dış ya da aşırı erkeksi özelliklerle eşleştirilmektedir (Tür ve Aydın Koyuncu 2010, 10). Genel olarak erkekler mantık, bilgi, bilimsellik, güç gibi özelliklerle; kadınlar ise onların tam zıttı olacak şekilde duygusallık, rasyonel olmamak, analitik bakıştan yoksunluk ve zayıflık ile ilişkilendirilmektedirler (Tickner 2001, 15). Devlete atfedilen güç, otonomi, yeterlilik, rasyonellik gibi değerler de otomatik olarak güçlü bir erkek karakterine benzetilmekte ve bu da feminist analizlerin üzerinde durduğu gibi devleti konu alan birçok temel esere yansımaktadır (Tür ve Aydın Koyuncu 2010, 10). Bunun temel nedeni, dış politikada karar alma mekanizmalarında yer alan aktörlerin yaşama ve ölme kararını verebilen ve gerektiğinde stratejik kararları alabilen rasyonel aktörler olarak resmedilmesi ve paralel bir şekilde eril değerlerin UI'de zorunluluk taşıdığı algısının yerleşmesidir (True 2005, 219). Hâkim olan anlayışı ve onun cinsiyetlendirilmiş sınırlarını gösteren feminizm böylece Waltz'un eserinde de yer alan erkek, devlet ve savaş romantizmini ve bunların ayrılmaz bir şekilde UI'de var olduğu algısını tehdit edici bir unsur olarak karşımıza çıkarmaktadır (Weber 2001, 86).

Tickner, UI alanında kadınların dışlanması ile ilgili diğer yorumlardan oldukça farklı bir bakış açısı geliştirmiş ve uluslararası sistemin sadece devletlerden oluşan ve en önemlisi de bu sistem içinde yer alan devletlerin hiç çocuğun doğmadığı veya ölmediği bir yapı olarak tahayyül edilmesini temel neden olarak değerlendirmiştir (Tür ve Aydın Koyuncu 2010, 8). Böylece uluslararası sistem devletler-arası bir alanın ötesine gidememekte, diğer aktörler göz ardı edilmektedir. Tickner'in burada asıl vurgulamak istediği nokta ise bu anlayış nedeniyle devletin

içindeki aktörlerin UI'de dikkate alınmaması, mevcut anlayış içerisinde de erkeklerin ağırlık kazanarak kadınların alanın dışında bırakılmasının çok kolay olduğudur.

UI alanında feminist çalışmaların literatüre en büyük katkılarından bir diğeri de dış politika ile ilgili araştırmalarda yaygın bir görüş olan bireysel, ulusal ve uluslararası ayrımını alt üst etmesidir. Uluslararası politikanın sadece devletler-arası ile sınırlı olduğu görüşünden kaynaklı olan bu ayrımın karşısında duran feministler, daha geniş bir perspektiften bakmanın gerekliliğine değinir. Böylece uluslararası politika, uluslararası organizasyonları, toplumsal hareketleri, diğer devlet-dışı aktörleri, ulus-ötesi organizasyonları, uluslararası finansı, marjinal olarak nitelendirilen insanları, iktidarın alternatif kavramsallaştırmalarını ve bunlar arasındaki ilişkileri de içine alır (Tickner 2001, 2). Geleneksel yaklaşımların böylesine sınırlı kalması sonucunda toplumsal cinsiyetin UI analizlerinde ihmal edilmesi şaşırtıcı değildir. Geleneksel dış politika analizleri zaman zaman toplumsal cinsiyeti analizlerine katsalar da, bu çoğunlukla sadece ampirik seviyede kalmakta, politik davranışlarda toplumsal cinsiyetin ne gibi farklılıklar ürettiği sorusunun ötesine gidememektedir. Fakat feminist analizler yalnızca bununla ilgilenmemekte, aynı zamanda dış politikayı hem bir kurum hem de bir süreç olarak ele almakta; ayrıca onun bir kurum olarak cinsiyetlendirilmiş olup olmadığını -eğer öyleyse de bu durumun süreçlere ve söylemlere nasıl yansıdığını- incelemektedir (Stachowitsch 2012, 308).

Genel hatlarıyla ele aldığımız toplumsal cinsiyet ve UI çalışmaları ortak yönler taşımakla birlikte tek bir çatı altında toplanmış/kapsayıcı bir Feminist Teori'den söz etmek zordur. Liberal, radikal, Marksist, psiko-analitik, post-kolonyal ve post-yapısalcı gibi farklı ve birbiriyle çelişen feminist teoriler mevcuttur. Hatta kimi zaman birbirlerini eleştirdikleri noktalar da vardır (Tickner 2001, 13). Burada

tek tek hepsinin özelliklerini ele almaktansa, Jacqui True'nun feminist UI teorisini üç kategoriye ayırarak yaptığı incelemeyi hatırlamak daha faydalı olacaktır. Bunlar ampirik feminizm, analitik feminizm ve normatif feminizmdir. Ampirik feminizm, kadınlara odaklanarak UI'nin ampirik boyutu üzerinden toplumsal cinsiyeti ele alır. Analitik feminizm, UI kavramlarını ve var olan bakış açılarını anlamak için toplumsal cinsiyeti teorik bir kategori olarak kullanır. Normatif feminizm ise toplumsal ve politik bir değişim isteğiyle toplumsal cinsiyeti olması gereken gündemi teorik hale getirirken kullanmaktadır (True 2005, 214).

Tickner feminizm ile geleneksel UI teorileri arasında zorlu bir ilişki olduğunu, bunun da ontolojik ve epistemolojik farklılıklardan kaynaklandığını belirtmektedir (Sylvester 2001, 10). Bu tespit özellikle feminist çalışmalara yöneltilen eleştirileri anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Adam Jones feminizmi konusu, epistemolojisi ve normatif gündemi üzerinden ele alarak bir eleştiri getirmektedir. Jones'a göre feminizmin konusu tarihsel ve politik aktörler olarak kadınlardır; epistemolojisi, kadınların deneyimidir ve normatif gündemi ise kadınların eşitliğine yönelik küresel dönüşüm isteğidir. Jones bunların sonucunda feminizmi sadece kadınlar üzerine çalıştığı ve fazlasıyla dar bir araştırma alanına sahip olması nedeniyle eleştirmektedir (Weber 2001, 87) Genel olarak feminizme yöneltilen eleştiriler, Jones'un eleştirisiyle paralellik göstermekte ve toplumsal cinsiyeti sadece kadınlar düzeyine indirgeyerek feminizmi dar kapsamlı olarak ele almaktadır.

Feministler toplumsal cinsiyeti toplumsal ve kültürel olarak inşa edilmiş bir dizi değişken olarak ele almakta ve sadece kadınlar ile ilgili olarak ele almanın son derece yanıltıcı olacağını vurgulamaktadır. Erillik ve dişilik birbiriyle oldukça yakından ilişkili ve birinin taşıdığı anlam diğeri ne ifade ettiğine bağlantılı

kavramlardır. Erillikle bağlantılı stereotipler, güç, otonomi, rasyonellik, aktiflik, kamuyken; dişilikle bağlantılı olanlar zayıflık, bağımlılık, duygusallık, pasiflik ve özel alan olacak şekilde zıt konumdadır (Tickner 2001, 15). Örneğin, toplumsal cinsiyet çalışmalarında önemli bir yeri olan Zalewski ve Parpart *The 'Man' Question in International Relations* isimli kitaplarında uluslararası politika ve bu politikanın kurumlarını erkeklik kavramları ile erkek kimliği üzerinden ele almaktadır (True 2005, 229).

Uİ alanında hem teorik hem de pratik seviyede toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yansımaları olan konulardan birisi de güvenlidir. Disiplin içerisindeki güvenlik tartışmalarına hakim olan paradigma egemen ve kendi çıkarını düşünen ulus-devletlerin içinde yer aldığı uluslararası sistemde savaş, barış ve devletlerin askeri stratejileri etrafında döndüğü şeklindedir (Blanchard 2003, 1289). Bu genel paradigmanın ışığında üretilen ulusal güvenlik politikalarının da yüksek eril politikanın (*high politics*) bir parçası olduğunu söylemek doğru olacaktır. Güvenlik politikalarının cinsiyetlendirilmiş konumunu inceleyen feminist araştırmalar, uluslararası güvenlik politikalarında ve karar alma mekanizmalarında kadınların yokluğuna, kadınları barış, çevre, insan hakları gibi daha pasif görünen ve yüksek politika konularından dışlanmasına neden olan çeşitli stereotiplere dikkat çekmektedir (Blanchard 2003, 1290). Yaygın savaş anlatımlarında ve tarih kitaplarında kadınların kurban, kaçan, destekleyici gibi görevlerle kısıtlanırken erkeklerin ise kahramanca savaşan taraf olarak tasvir edildiğini görmekteyiz. Hala birçok Uİ söyleminde kadınların yüksek politika alanlarına katılımının güvenlik riski doğuracağına dair korkuların yer almasına feminist çalışmalar karşı çıkmaktadır (Blanchard 2003, 1302).

Savaş ve güvenlik konularına toplumsal cinsiyet çerçevesinden bakan Iris Marion Young, bu konuyu değerlendirirken maskülen koruma mantığı (*the logic of masculinist protection*) kavramını kullanmaktadır. Maskülen koruma mantığında, toplumsal cinsiyet hiyerarşisinden kaynaklı erkek ve kadına verilen farklı rollere bir vurgu söz konusudur. Erkek devletinin güvenliği adına dışarının zorlukları ile yüzleşmekte ve kadınlarla çocukları devletin güvenliğini bozmak isteyen muhtemel tehlikelerden, düşmanlardan korumaktadır. Korunan kadınlardan beklenen ise evde uyumlu ve sadık bir şekilde koruyucusunu beklemektir. Çünkü temelde kadın ile koruyucu erkek arasındaki ilişkinin rıza üzerine kurulduğu ve kadınların severek bu kurallara uyacağı anlayışı vardır (Dönmez 2015, 6). Bu mantığın en önemli özelliği ise güvenlik formlarının iki farklı yönünü göstermesidir. Güvenlik ile ilgili konularda eril zihniyetin hâkim olduğu bu tarz modellerin öne çıkarılması, diğer düşünme tarzlarının meşruluğunu ortadan kaldırmaktadır. Bunun da temel nedeni zaten bu konuyla ilgili birçok bilginin eril zihniyet tarafından üretilmesidir.

Sonuç olarak dış politikada ister güvenlik ister başka bir alanla ilgili cinsiyetlendirilmiş düşüncelerin, imajların ve ikili karşıtlıkların (*binary oppositions*) yer alması genellikle, bir seçeneği meşrulaştırıp diğerini geçersiz kılmak için kullanılmaktadır (Tickner 2001, 52-53). Ayrıca dışarıda savaşın agresif bir şekilde devam etmesi meşrulaştırılırken diğer taraftan da dışarıdaki korkunun sürekliliği vurgulanarak içeride vatandaşlar üzerinde iktidarını ve denetim hakkını devam ettirir (Young 2003, 2). Kısacası askerlik ve güvenlik kavramlarının tarihsel olarak eril karakterlerle bağlantılı olması sonucu kadınlar ile kadınsı olarak addedilen diğer gruplar marjinalleştirilerek Ul'nin geleneksel alanının dışında bırakılmaktadır (Stachowitsch 2015, 363).

Güvenlik kaygılarının içeride (ulus-içinde) güvende olması/kalması gerekenler ve dışarıda (uluslar-arasında) saldırmak için bekleyenler biçiminde bir ikili karşıtlık şeklinde oluşturduğu algı, toplumsal cinsiyet, UI disiplini ve milliyetçilik konusu arasında dikkate değer bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Bu nedenle, dış politika ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi geniş bir perspektiften anlayabilmek için milliyetçilik kavramının da toplumsal cinsiyet ile bağlantısı araştırılmalıdır.

2.1.b Toplumsal Cinsiyet, Millet ve Milliyetçilik

“Milliyetçiliğin büyüü, rastlantıyı kadere dönüştürmesidir.”

Benedict Anderson⁵

Millet ve milliyetçilik kavramları birbirinden farklı ve ortak bir tanımlanamayan kavramlardır. Benedict Anderson bu konuyla ilgili olarak “hala bu kadar kafa karışıklığına sebep olan ve üzerinde analitik bir konsensüs olmayan başka bir siyasi kavramdan söz etmek zordur” (Altınay 2011, 16) der. Bu kavramlara toplumsal cinsiyetin eklenmesi, akademik tartışmaları daha da zorlaştırmaktadır.

Umut Özkırımlı milliyetçi ideolojiyi dört temel önerme üzerinden açıklamaktadır. Dünya tarihsel ve karakter olarak birbirinden ayrılan çeşitli milletlerden oluşmaktadır ve bu da milliyetçiliğin içinde yer alan biz ve ötekiler anlayışının temel dayanağıdır. Millet siyasi ve toplumsal gücün kaynağı olarak görüldüğünden, millete bağlılığa bir üstünlük atfedilmektedir ki milletin kutsallığı buradan gelmektedir. Millet fikri insanlara özgür olma ve kendini gerçekleştirme vaadi sunmaktadır. Barış ve adaletin sağlanabilmesi için milletin özgür ve güvende olması büyük önem taşır, böylece milliyetçilikte güvenliğe büyük önem verilir (Özkırımlı 2008, 220).

⁵ Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları, 1993. s. 25

Güvenlik ile millet arasındaki bu bağ düşünüldüğünde, milletin erkek bir liderin başta olduğu ve kadın ile erkeklerin paylaştırılmış rollerini sürdürdükleri hane halklarından oluşan geniş bir aile olarak tasvir edilmesi anlam kazanmaktadır (Nagel 2005, 404). Bir ulus inşa eden milliyetçi projeler dün-gelecek, dost-düşman, hedefler, ilkeler gibi kapsamlı bir şekilde belirlenmektedir. Dişilik ve erillik rollerinin de nasıl olması gerektiği de bu projelerin içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle Sylvia Walby, milliyetçilik projelerini birer toplumsal cinsiyet projeleri olarak adlandırır (Coşar ve Özman 2015, 261).

Toplumsal cinsiyet ve milliyetçilik konusunda ilk çalışma 1986'da *Feminism and Nationalism in the Third World* kitabında Kumari Jayawardena tarafından yapılmıştır. Erkekler milliyetçi projeler içinde sabit bir konuma yerleştirilirken, bu durum kadınlar için geçerli değildir. Kadınlar tarihsel bağlama göre, örneğin savaş gibi özel durumlarda, erkeklere özgü rollerde bulunarak kahraman konumuna da yerleşebilirler (Coşar ve Özman 2015, 331). Carole Pateman, mevcut toplumsal ve siyasi düzenin temeli olarak değerlendirilebilecek toplumsal sözleşmede kadının kamusal alana göre daha öz önemli olarak görülen özel alana yerleştirildiğini vurgulamaktadır (Yuval-Davis 2010, 19). Milliyetçilik kamusal siyaset alanının bir parçası olarak değerlendirildiğinden, kadın bu alanın dışında tutulmaktadır. Erkekler askeri ve uluslar-arası meselelerle ilgilenirken, kadınlar aile ve iç meselelerle ilgili konulara ötelenmişlerdir.

Milliyetçilik projelerinin merkezinde erkekliği (yeniden)hayata geçirme fikri yatar. Baktığımızda milliyetçilik idealleri ile erkeklik idealleri arasında bir uyum hatta birliktelik olduğunu görmekteyiz (Nagel 2011, 79). Enloe de benzer şekilde milliyetçiliğin erkek deneyimlerine, hafızasına, cinsiyetlendirilmiş aşğılamalara ve umutlara dayandığını vurgulamaktadır (Walby 2011, 45). Yukarıda bahsedilen genel

özellikler çerçevesinde Enloe'nin haklı bir çıkarım yaptığı ve milliyetçi siyasetin eril bir alan olduğunu söylenebilir. Enloe, milliyetçi projeler içinde erkeklik fikirlerinin sürdürüldüğü, egemenlik ve çeşitli erkeklik biçimlerinin bir bütünlük içinde olduğunu ve erkekliği yeniden üreten mekanizmalar bulundurduğunu söylemektedir (Enloe 2003, 76).

Bu düşüncelerle ortak bir paydada hareket eden Nira Yuval-Davis kadınların milliyetçilik projelerindeki rollerini dört başlık altında inceleyerek toplumsal cinsiyet ve milliyetçilik çalışmalarına önemli bir katkıda bulunmaktadır. İlk olarak, kadınlar milletlerin biyolojik olarak yeniden üretiminde önemli bir role sahiptir. Yuval-Davis, milliyetçilik projeleri içinde kadının bu rolünün, "kadın anne olmak istemediğinde, millet ölüm döşegindedir" (Yuval-Davis 2010, 17) düşüncesinde yattığını belirtmektedir. Birçok milliyetçi projede kadınlardan bazıları -kimi zaman da hepsi-farklı yollarla daha az veya daha çok çocuk doğurmaya davet edilmektedir. Milliyetçi gündemlerin birçoğunda bunlardan kaynaklı olarak cinselliğin denetlenmesini salık veren biyo-politik eğilim vardır (Yuval-Davis 2010, 55).

İkinci olarak, kültür ve kültürün yeniden üretimi milliyetçilik ve toplumsal cinsiyeti birleştiren bir başka noktadır. Milliyetçi projeler içinde kadınlardan beklenen uygun davranış kalıpları, konuşmalar ve giysiler, milliyetçi projenin çizdiği sınırları somutlaştırmaktadır (Yuval-Davis 2010, 95). Üçüncü olarak, milli bir topluluğa üye olma durumu, en kapsamlı olarak vatandaşlık kavramı ile gerçeğe dönüşür. Kadınların vatandaşlığı iki boyutu içinde barındırmaktadır. Bir taraftan kadınlar tıpkı erkekler gibi vatandaşlığa dâhildirler diğer taraftan ise yeri geldiğinde kadınlara özgü vatandaşlık düzenlemeleri, kuralları ve politikaları uygulanabilmektedir (Yuval-Davis 2010, 57). Hindistan'da ve Çin'de kadınlara yönelik uygulanan doğum kontrolleri, İran'da kadınların çadır olarak isimlendirilen

çarşafı giyme zorunluluğu ve Sovyetler döneminde ücretli işlerde çalışan kadınların varlığını arttırmaya yönelik politikalar bu farklı düzenlemelerle politikalara örnek olarak gösterilebilir (Connell 1998, 174). Dördüncü olarak ise ordular ve savaşlar gibi milliyetçi projelerle yakından ilişkili olan olguların nasıl cinsiyetlendirilmiş olduğu ve kadınların bu süreçlerde ne gibi rollere sahip olduğu önemlidir. Kadınlara verilen bu roller, erkekler tarafından yeniden-üretilen dişilik tanımlarını yansıtmaktadır.

Kadınlara ve erkeklere milliyetçilik içinde çeşitli roller verilmesinden de anlaşılacağı üzere, milliyetçi projelerin belki de en önemli özelliği belirli öznellikler üretme işlevidir. Kendi içinde yarattığı öznelerin dışında hayali bir şekilde biz ve ötekiler (kimlik) algısı yaratarak, bunları çeşitli kitle iletişim araçları vasıtasıyla oldukça etkili bir şekilde devam ettirir (Butler 2015, 50). Özkırmı, milliyetçiliğin doğasından kaynaklı olarak biz ve onlar olarak dünyayı ikili kategorilere ayırdığını ve bunun da kaçınılmaz bir biçimde kendine çeşitli kimlikler üretirken, karşı-kimlikleri de üretmeyi yani bizi ötekilere göre konumlandırmayı gerektirdiğini belirtmektedir. Milliyetçi ideolojinin meşruluğunu devam ettirebilmesi için, bu ayrımlar sürekli canlı tutulmaktadır (Özkırmı 2008, 277).

Milliyetçiliğin dış politikayla ilişkisi tam olarak bu noktada ortaya çıkar. Üretilen bu algılar üzerinden küresel düzen, ulus-içinde (içeride) anlamlandırılır ve (dışarıda) bir şekilde dış politikanın yönünü belirler. Özkırmı bu durumu “negatif kodlamalar” (*negative codings*) olarak adlandırırken; Yuval-Davis, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin rolünü vurgulamak amacıyla bunların korku ve kıskançlığı birleştiren “cinsiyetlendirilmiş şeytanlaştırmalar” (*gendered demonizations*) olduğunu dile getirmektedir (Yuval-Davis 2010, 107). Bu negatif kodlamaların cinsiyetlendirilmiş olmasının temel nedeni, milliyetçi söylemler vasıtasıyla ötekileri

dışlamak ve olumsuz bir konuma yerleştirmekte izlenen yöntemler olmasıdır. Baktığımız zaman ötekini aşırı eril, saldırgan bir konuma yerleştirme ya da kadınlaştırarak erillikten uzaklaştırma, yani dişil göstererek ‘güçsüzleştirme’, korunmaya muhtaç hale getirme gibi vurgulamaların hâkim olduğunu görmekteyiz.

Bütün bunlardan hareketle milletlerin belirli tarihsel bağlamlarda ister kendi içinde ister ötekilerle kurduğu ilişkilerde hegemonyayı kazanma durumunun söylemler aracılığıyla kurgulandığını söyleyebiliriz (Yuval-Davis 2010, 23). Yuval-Davis’in milletlerin ve milliyetçiliğin cinsiyetlendirilmiş doğasını anlamak için söylemlerin göz önünde bulundurulduğu bir bağlama dikkat çekmesi bu nedenledir. Yuval-Davis milletlerin ve milliyetçiliğin nasıl cinsiyetlendirilmiş olduğunu anlamak için söylemleri tarafından kurulan bağlamın önemine dikkat çekmektedir.

Türkiye’deki milliyetçilik çalışmalarında önemli bir yere sahip olan Tanıl Bora, ulusların yoktan var olmadıklarına dikkat çekmekte ve iktidarı elinde bulunduranların çeşitli uygulamaları ve söylemleri aracılığıyla özellikle ‘biz kimiz?’ sorusuna verilen cevaplarla kurulduğunu vurgulamaktadır (Altınay 2011, 18). Milliyetçi söylemlerde kadın-erkek imajlarının varlığını ise en temel olarak ulusun ‘erkeklerin kardeşliğine ve birliğine’ (*brotherhood and unity of men*) dayalı olarak çizilirken; vatanın, korunması gereken bir kadın bedeni (*she*) olarak betimlenmesinden anlayabiliriz (Nagel 2011, 129).

2.2. Sonuç

Toplumsal cinsiyet araştırmalarının geneline baktığımızda mevcut düzen içinde kolay kolay sarsılmayacak bir eril tahakkümün olduğunu ve bu zihniyetin kurumlar içinde rejimler oluşturduğunu görmekteyiz. En önemlisi de çoğu zaman Butler’ın belirttiği performatif edimler aracılığıyla bunların doğal olarak kabullenilip

yeniden-üretiminin söz konusu olduğudur. Bu çerçeveyi daha yakından anlamak ve iini doldurabilmek amacıyla, dış politikanın cinsiyetlendirilmiş doğasını Tansu illerin Dışışleri Bakanlığı yaptığı dönemi merkeze alarak incelemek anlamlı olacaktır.

BÖLÜM III

LİTERATÜR TARAMASI

3.1. Giriş

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin tek kadın Dışişleri Bakanı olan Tansu Çiller örneği üzerinden dış politika yapımının eril bir alanda gerçekleşip gerçekleşmediğini açıklamak ve bu alandaki tahakküm ilişkilerinde erillik-dişilik ikiliğini görünür kılmaktır. Böyle bir açıklama, mevcut yerel ve küresel siyasetin toplumsal cinsiyet ile ilişkisini daha anlaşılır kılmaya yardımcı olacaktır. Bu tezdeki amacım, aktör-yapı (*agent-structure*) ilişkisi çerçevesinde dış politika yapımında kadın rollerini incelemektir. Kamusal alanda üretilen ve çoğunlukla erillikle bağdaştırılan dış politika kurumları ve karar alma mekanizmalarında, kadınlara atfedilen toplumsal roller nasıl bir değişime uğramaktadır? Kadın karar alıcılar, bu kurumlara dâhil olduklarında, kendilerinden beklenen eril rollere mi adapte olmaktadır, yoksa bu rol beklentilerini değiştirmeye mi çalışmaktadır? Bu soruların cevapları ulusal ve uluslararası politikaların cinsiyetlendirilmiş doğalarını anlamakta kilit bir role sahiptir.

3.2. Literatür Taraması

Yukarıdaki soruları ele alan çalışmalardan birisi de Çiğdem Aydın Koyuncu'nun "Dış Politika Karar Verme Mekanizmalarında Kadının Yeri" (2011) isimli makalesidir. Koyuncunun aktardığına göre feminist araştırmalar, dış politikada karar verme süreçlerinde erkek bireylerin kadınlara oranla daha fazla görev üstlendiğini; bu nedenle de eril değerler ön plana çıkarken dişil değerlerin görmezden gelindiğini söylemektedir. Koyuncu'nun ele aldığı bu araştırmaların bir kısmında ise

kadınların bu mekanizmalarda yer almasıyla birlikte mevcut yapıda daha barışçıl bir değişim yaşanacağı varsayımı mevcuttur. Bu varsayımın temelinde ise Teori bölümünde tartışılan 'ikili karşıtlıklar' çerçevesinde kadına atfedilen roller yer almaktadır. Buna göre, erkek 'savaş' ile kadın 'barış' ile eşleştirilmektedir.

Koyuncu'nun çalışması söz konusu varsayımı tarihsel süreçte sayısı çok az da olsa bu mekanizmalara dâhil olan kadınlar üzerinden değerlendirmektedir. Koyuncu, Sirimavo Bandaranaike (1960-1977, Sri Lanka), Golda Meir (1969-1974, İsrail), Corazôn Aquino (1986-1992, Filipinler), Indra Gandhi (1966-77,1980-84, Hindistan) Benazir Butto (1988-90, 1993-96, Pakistan), Gro Harlem Brundtland (1986-89, 1990-96, Norveç), Edith Cresson (1991-1992, Fransa), Margaret Thatcher (1979-1980, Büyük Britanya), Tansu Çiller (1993-1997, Türkiye), Vigdis Finnbogadottir (1980-1996, İzlanda) ve Mary Robinson (1990-1997, İrlanda) gibi kadın siyasetçiler ya da karar vericiler göz önünde bulundurulduğu zaman, kadınların erkeklerden daha farklı davranacaklarını söylemek doğru bir önerme olacak mıdır sorusunu yönelmektedir (Koyuncu 2011, 100). Adı geçen kadın aktörlerin nasıl (dış) politikalar izledikleri ve politikalarının neden eril kavramlarla çerçevesi meselesinden daha çok, mevcut önermenin neden doğru olmadığı sorusunun üstünde durulmaktadır. Zira makaledeki temel amaç, örneklerinde gösterdiği gibi kadınların bu mekanizmalara dâhil olduklarında, beklenilen aksine eril değerlerle hareket etmelerinin temel sebeplerini bulmaktır.

Koyuncu'nun çalışmasında, kadın karar alıcıların eril nitelikte davranışlar sergilemelerinin temel nedeni olarak sistem içindeki hegemonik erillik durumu gösterilmektedir. Bunun yanı sıra kadınların var olan toplumsal algılara bir tepki olarak böyle davrandığı, karar verme yapılarında yer alabilmelerinin ancak 'erkek gibi davranmak' ve çeşitli (dişil) değerlerden feragat ederek mümkün olması,

kadınların bu mekanizmalarda az sayıda yer aldıklarından bir azınlık oluşturduğu ve çoğunlukta olan erkeklere göre hareket etmek zorunda kalmaları gibi nedenlere değinilmektedir.

Serpil Sancar ise *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti* (2014) isimli çalışmasında 1945-1965 arası dönemi, yeni bir ulusal modernleşme hamlesi olarak ele almakta ve muhafazakâr bir yönetimselliğin (*governmentality*)⁶ hâkim olduğunu düşündüğü bu dönemde, toplumsal cinsiyet rejimlerinin nasıl oluştuğuna bakarak eril tahakkümün varlığını incelemektedir. Dönem içindeki bazı gazete ve dergiler üzerinden giderek askerlik, militarizm, kamusal alan, dişilik, annelik gibi çeşitli kavramları anahtar sözcükler olarak kabul etmektedir (Sancar 2014, 321-324). (ikili karşıtlıklar kısmına ekle) Yapmış olduğu bu çalışma sonucunda Türkiye’de milliyetçiliğin, İslamcılığın, militarizmin ve tüm bu ideolojilerle etkileşimde olan muhafazakârlığın, eril tahakkümü beraberinde getirdiği ve bu durumun devam etmesinin, çoğu zaman doğal görülüp içselleştirilmesinde gazete ve dergilerin önemli bir rol oynadığı ortaya çıkmaktadır. Sancar’ın yapmış olduğu bu çalışma, eril bir düzenin kadınlar

⁶ Michel Foucault tarafından geliştirilen ve daha sonra sosyal bilimler alanında üzerine birçok çalışma yapılan yönetimsellik kavramı, genel olarak yönetimin yönetimi (*conduct of conduct*), potansiyel iktidar limitlerinin özneleştirilme süreçleri ve yönetimin modern formu olarak tanımlanmaktadır. Foucault’nun temel amacı modern devletin yeni yönetim sanatını ele almak, modern devletin sahip olduğu egemenlik anlayışını incelemektir ve bu yeni yönetim sanatının anti-Machiavellici bir literatür çeşidi olarak ortaya çıktığını savunmaktadır Foucault 16.yüzyıldan itibaren egemenlik kavramının bir dönüşüm yaşadığını iddia etmektedir. Machiavelli’nin *Prens*’inde olduğu gibi önceden egemenliğini kendisine miras kalan ya da sonradan kazandığı toprak üzerindeki denetimden kazanan kral, nüfusun büyümesi ve tarımsal üretimin artmasına bağlı olan yönetim mantığı bir değişime uğramıştır ve modern yönetim toprağın üzerinde yaşayan insanlara yani nüfusa odaklanmıştır. Eskiden hükümdarlar bireyin yaşamı ve ölümü üzerinde bir hakka sahipken modern yönetim biçiminde iktidarın niteliksel bir değişime uğramasına bağlı olarak, boyun eğdirdikleri kişileri düzenlemeye yönelmişlerdir (Foucault 1976, 100). Foucault’da modern yönetim sanatı olan yönetimsellik oldukça karmaşık bir yapıdır. Çünkü yönetim ilişkiler, refah, kaynaklar, varlıklar, sınırlar, iklim, verimlilik gibi çok çeşitli şeylerle ilgilenmek zorundadır. Yönetim ilişkileri gelenekler, alışkanlıklar, davranış ve düşünme biçimleri olduğu kadar kazalar, talihsizlikler, salgınlarla da ilgilidir. Sonuç olarak modern yönetim sanatı, manevi çatışmalardan askeri manevralara, aile ile ilgili konulardan refah problemlerine kadar birçok konuda etki alanına sahiptir (Bröcklin, Krasmann ve Lemke 2011, 4).

üzerindeki tahakküm-vari etkisini ve eril kurumların sahip olduğu zihniyet yapılarını göstermesi açısından bilgilendiricidir.

Rasim Özgür Dönmez'in "Nationalism in Turkey under Justice and Development Party Rule" (2015) isimli makalesinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) yeni bir milliyetçilik anlayışına sahip olduğu gösterilmekte ve bu yeni tür milliyetçilik ile neo-Osmanlılık kavramı bağdaştırılmaktadır. Iris Marion Young'ın "maskülen koruma mantığı" (*the logic of masculinist protection*) kavramı üzerinden incelenen AK Parti'nin yeni milliyetçilik vizyonu, hem iç hem de dış politikada partinin sahip olduğu stratejinin cinsiyetlendirilmiş doğasına ve erilliğin hakim olduğu söylemlerine dikkat çekmektedir.

Neo-Osmanlılık, Osmanlı köklerine ve mirasına yönelik nostaljik bir geri-dönüşle Türk-İslam sentezinin⁷ eril boyutunun tekrarlanması olarak yorumlanmaktadır (Dönmez 2015, 2). Çalışmada özellikle iç ve dış politika ayrımını bulanıklaştıran güvenlik-merkezli devlet anlayışını odak noktası haline getiren söylemler üzerinden gidilmektedir. Bu söylemlerden bir tanesi Recep Tayyip Erdoğan'ın 23 Nisan 2010'da koltuğunu küçük bir kıza bırakırken "Sen Başbakansın. Yetki sende. İster asarsın ister kesersin." söylemidir. Politik alanda hem dışarıda hem içeride iyi-kötü, dost-düşman gibi ikiliklerin belirlenmesi, var olan milliyetçilik algısı ve maskülen koruma mantığı çerçevesinden değerlendirmektedir (Dönmez 2015, 10).

Benzer şekilde, önceden Osmanlı Devleti tarafından yönetilen topraklara yönelik

⁷ Türkiye'nin politik kimliğinin yeni formu neo-Osmanlılık ya da Türk-İslam sentezi olarak adlandırılmaktadır ve bu yeni form Türkiye'nin ulusal çıkarları ile dış politikasının ne yönde olacağını şekillendirmektedir. Neo-Osmanlı söylemlerin ana teması, küresel düzeyde var olan algılar nedeniyle Müslüman ülkelerle genellikle eşleştirilmeyen ekonomik ve politik gelişmişliği bir Müslüman ülke olarak başarmadaki zorluk ile mücadele etme isteğindeki çoğulcu ve popüler bir İslami anlayıştır (Yavuz 1998, 21). Neo-Osmanlılık iki farklı yüze sahiptir. Bir yüzü Türk kaynaklı olarak icat edilen Osmanlı-İslami geçmişine bakar. Devlet politikaları ve toplumun 'kendi' algısı Türk milletinin sahip olduğu Osmanlı-İslami kökenlerle şekillenmektedir. Diğeri ise medeni ve demokratik olması çok gerekmeyen ama endüstrileşen bir Türkiye'ye bakar. Neo-Osmanlılığın Osmanlılıktan ayrıldığı nokta Müslüman dünyaya yapılan vurgu ile Türk-İslam sentezini ön plana çıkarmasıdır (Yavuz 1998, 23).

lider devlet konumuna ve bir canlanmaya işaret eden, kültürel mirasa atıfta bulunan söylemler de bu çerçevede ele alınmaktadır. Ayrıca, gerek içeride gerek dışarıda potansiyel tehlike olarak görülen aktörlerin, irrasyonel ve demokrasiden-uzak gibi kavramlarla eşleştirilip daha dışıl konumlandırıldığı söylemlere de çalışmada değinilmektedir (Dönmez 2015, 12).

Doğu Durgun “Home is Where You Make it? Gender and Ahmet Davutoğlu’s Strategic Vision in the Middle East” (2016) isimli makalesinde, Davutoğlu’nun *Stratejik Derinlik* kitabında Orta Doğu’daki liderlik mitinin nasıl inşa edildiğini gösteren ve erillik-dişilik ikiliğini içeren söylemleri eleştirel, yapısalcı, post-kolonyal ve feminist düşünceler ışığında incelenmektedir. Durgun, Türk dış politikası üzerine yazılmış olan Uİ literatürünün toplumsal cinsiyeti bir analiz kategorisi olarak kullanma konusunda eksik kaldığını ve kendi çalışmasının da bu eksikliği özellikle güncel Türk dış politikası açısından giderme amacı taşıdığını belirtmektedir. Çalışmada Davutoğlu’nun odak noktası olarak seçilmesinin temel sebebi Ak Parti’nin iktidara gelişiyle birlikte Dışişleri Bakanlığı Danışmanı, Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlık gibi oldukça önemli konumlarda yer alması ve güncel dış politikanın mimarı olarak görülmesidir. İncelenen söylemlerin *Stratejik Derinlik*’ten seçilmesinin nedeni ise kitapta yer alan dış politika vizyonunun AK Parti liderlerinin gündeminin bir yansıması olarak büyük önem taşımasıdır (Durgun 2016, 3).

Durgun *Stratejik Derinlik* (Davutoğlu 2012) kitabında yer alan söylemlerde yeni bir dış politika anlayışının inşa edildiğini ve bu yeni anlayışın da kendini Kemalist olarak adlandırılan eski dış politikalardan farklılaştırarak varlığını ortaya koyduğunu söylemektedir. Durgun’a göre bu yeni anlayışın en önemli özelliği, Osmanlı tarihi ve İslami geleneklerden yola çıkarak Türkiye’nin Orta Doğu’nun muhtemel babası olma yolunda Soğuk Savaş sonrası jeopolitiği, iyi-kötü-güçlü-zayıf

devletleri ve devlet adamlarını yeniden-yorumlamasıdır (Durgun 2016, 3). Türkiye'nin bölgedeki liderliğini 700 yıllık Osmanlı mirası ve İslami anlayış üzerinden doğallaştıran bu anlayış aynı zamanda da diğer ülkelerle Türkiye arasında cinsiyetlendirilmiş hiyerarşiler yaratmaktadır. Durgun, Türkiye ve Orta Doğu ülkelerinin aynı medeniyetin kardeşleri olduğunu ve Türkiye'nin bu aile üyelerinin bölgedeki güvenliği ve düzenini sağlamak adına sorumlu, cömert, korumacı ve onları önemseyen bir rolle hareket edeceğini vurgulayan söylemleri ataerkil ve eril bir tona sahip söylemler olarak nitelendirmektedir (Durgun 2016, 19).

Batı'nın bölgedeki sömürgeci faaliyetlerine dikkat çeken söylemler aracılığıyla Batı'nın erilliği kötü olarak sunulurken; korunmaya muhtaç bir görünümle dışlaştırılan Orta Doğu'nun yanında babacan bir şekilde yer alan Türkiye'nin konumu ise 'iyi erillik' (*good masculinity*) olarak belirtilmektedir (Durgun 2016, 3). Çalışmanın sonucunda ise Türkiye'nin bu iyi eril tavrının son dönemlerde bir değişime uğradığını belirten Durgun, Suriye rejimine karşı ortaya konulan agresif söylemlerin, pratiklerin, Orta Doğu bölgesindeki son gelişmelere karşı tutumların, gerek iç politikada gerek dış politikada liderlerin tavrının 'aşırı-erilliğe' (*hypermasculine*) doğru kaydığını söylemektedir (Durgun 2016, 26).

Türkiye'deki milliyetçilik literatüründe yer alan analizlerin birçoğunun toplumsal cinsiyete ilişkin sorunları göz ardı ettiği ve milliyetçilik ile toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki bağları ihmal ettiği anlayışından hareketle Ayşe Gül Altınay *Vatan, Millet ve Kadınlar* (2011) isimli derleme kitabını literatüre kazandırmıştır. Kitabın en önemli özelliklerinden biri Sylvia Walby, Joane Nagel, Partha Chatterjee ve Cynthia Enloe gibi bu alandaki öncü isimlerin yazılarının Türkçe'ye çevrilmesidir. Öte yandan, kitapta Türkiye özelinde incelemeler de mevcuttur. Meltem Ağduk'un "Cumhuriyet'in Asil Kızlarından '90'ların Türk

Kızlarına... 1990’larda Bir “Türk Kızı”: Tansu Çiller” yazısı bu bağlamda öne çıkmaktadır.

Ağduk yazısında Cumhuriyet’in ‘asil kızları’nı bir yanda görev alıp diğer yandan da iffetlerini koruyan “siyah döpiyesleri içinde aseksüel öğretmenler” olarak tanımlamaktadır (Altınay 2011, 305). 1990’larda ise algılarda bir dönüşüm yaşandığını ve kadınların erkeklere atfedilen birçok özellikleri üzerine aldıklarını söylemektedir. 1990’ların kadın algısını anlatırken Çiller’i seçmesinin nedeni sadece Türkiye’nin ilk kadın başbakanı olması değil, dönemde ortaya konulan rol modelinin neredeyse tüm özelliklerini barındırmasıdır. Çiller’in bir kadın olarak Türkiye siyasi hareketi içerisinde yer alabilmesi için gereken iyi eğitim, yabancı dil bilme, medeni-laik-Batılı gibi özelliklere zaten sahip olduğunu, fakat siyasi hayatında sergilediği tavırlar, politikalar ve konuşmalar incelendiğinde erkeklerle bağdaştırılan birçok özelliği de taşıdığını belirtmektedir (Altınay 2011, 312). PKK konusunda Türk Silahlı Kuvvetleri’nin uygulamak istediği politikalara sonsuz destek vermesi ve hem ordu hem de polis gibi iki güçlü kurumu yanına alarak şimdiye karar uygulanan en militarist politikaları uygulaması, Çiller’in neden böyle değerlendirildiğine bir örnek olarak gösterilmektedir (Altınay 2011, 316). Ağduk’un bu çalışmadaki amacı milliyetçilik projelerinde kadınlarla erkeklerin farklı şekillerde hizmet ettiğini ve farklı dönemlerdeki milliyetçi ideolojilerin kadınlara yeni roller kazandırdığını Çiller örneği üzerinden göstermektir.

Bariş Kesgin, “Tansu Çiller’s Leadership Traits and Foreign Policy” (2012) makalesinde 1993-1996 yılları arasında Çiller’in Türk Dış Politikası’nın yapımındaki ve alınan kararlardaki etkisinde kişiliğinin nasıl bir rol oynadığını incelemektedir. Örneklem olarak Çiller’in seçilmesinin nedeni hem başbakanlık yaptığı dönemde dış politikada kritik meselelerin yaşanması hem de ağırlıklı olarak Müslüman bir ülkede

başbakanın kadın olmasıyla yabancı ülkelerin dikkatini çekmesidir. Çalışmada metot olarak Liderlik Özellikleri Analiz'i (*Leadership Traits Analysis*) kullanılmış ve ulaşılabilen çeşitli konuşmalar, mülakatlar, mektuplar üzerinden bir içerik analizi yapılmıştır. 1993-1996 yılları arasında Çiller tarafından dış politika ile ilgili olarak söylenmiş 27.402 kelime seçilerek bir data oluşturulmuştur (Kesgin 2012, 38). Kesgin'in ulaştığı sonuç ise düşük özgüven, diğerlerine karşı yüksek güvensizlik ve grup-içi yüksek ön yargı içeren bir profildir. Temel iddia, başbakanlık döneminde yaşanan Kardak Krizi, terör sorunu nedeniyle İran ile olan diyaloglar ve Gümrük Birliği konusunda Çiller'in bu özellikleri doğrultusunda hareket ettiğidir. Muhtemel tehditleri ve problemleri ortadan kaldırmaya yönelik istekli tavrı ile ortaya çıkan Çiller profili birbiriyle yakından ilişkili olarak değerlendirilmektedir (Kesgin 2012, 45).

“A Woman Prime Minister in Turkey” (1998) isimli makalesinde Yeşim Arat, Türkiye'nin ilk kadın Başbakanı olan Tansu Çiller'in toplumsal cinsiyetinin Türkiye için herhangi bir değişikliğe sebep olup olmadığını incelemektedir. Kadın liderlerin ya değişimin habercisi ya da statükoyu ölümsüzleştirdiği varsayımında Çiller'in hangi kategoriye dâhil olduğuna bakmaktadır. Eğer politik alanda erkek egemenliği, sadece imajlar üzerinden kodlanmaktaysa Çiller'in bu (ön-)yargıyı yıktığını söylemektedir. Farklı bir imaj yarattığını ve kadın politikacılara rol model olarak sunulduğunu, her ne kadar cinsiyetçi bir yaklaşım olsa da televizyonda güzel/estetik bir görüntü çizmesinin de popülerliğine katkı sağladığını söylemektedir.

Ayrıca dişiliğini ön plana çıkaran bir şekilde seçim kampanyası hazırlaması da yine önemli bir nitelik olarak değerlendirilmektedir. Seçim söylemlerinin temeline bölgedeki kadınların refahını alması; bütün ev kadınlarına sosyal güvenlik, yeteneklerini geliştirecek eğitimler ve evden para kazanma sözü verilmesi;

demeçlerinde ‘anneler’, ‘kız kardeşler’, ‘gelinler’, ‘nişanlılar’ sıfatlarıyla seslenilmesi, bu durumu örneklendirmektedir (Arat 1998, 10).

Diğer taraftan, kadın sorunlarını uygulamada görmezden gelmesi, seçimlerden sonra kadın ve erkek arasındaki işgücü üzerine geleneksel anlayışı devam ettirecek nitelikteki konuşmaları ve kadınları içeren herhangi bir radikal değişim önermemesi durumuna da dikkat çekmektedir. Günlük yaşamında vücut dili, jestleri, mimikleri ve konuşmaları da Arat tarafından incelenmektedir. Konuşurken masaya elini vurması, gücü içeren bir dil kullanması gibi geleneksel olarak erillikle kodlandırılmış hareketlerle kendi otoritesini meşrulaştırdığını dile getirmektedir (Arat 1998, 11). Makalede ulaşılan sonuç, Çiller’in yeri geldiğinde eril yeri geldiğinde ise feminen bir rota izlediğidir ve toplumsal cinsiyeti diğer karar alıcı aktörlerden farklı olarak iktidarını sürdürmek, otoritesini meşrulaştırmak için kullandığıdır.

Bu sayılan çalışmalardan etkilenen ya da doğrudan toplumsal cinsiyet, milliyetçilik ve dış politika yapımı arasındaki ilişkiyi araştırma konusu olarak ele alan bir yüksek lisans ya da doktora tezi mevcut değildir. Siyasette kadının rolü ve toplumsal cinsiyet algıları üzerine bir araştırmada Tansu Çiller’i örneklem olarak değerlendiren ise iki adet tez yayımlanmıştır. Bunlardan ilki Begüm Özden Fırat tarafından yazılmış olan “The Press Coverage of Women Politicians in Turkey. A Case Study on Tansu Çiller, Merve Kavakçı, Rahşan Ecevit” (2002) isimli yüksek lisans tezidir. Fırat tezinde Türk basınında kadın siyasilerin nasıl temsil edildiğini, basındaki söylemle toplumda var olan toplumsal cinsiyet algılarının birbiriyle etkileşimi ve bunların ne derecede uyumlu olduğunu incelemektedir. Türkiye siyasi hayatında önemli bir yere sahip olan ve farklı geleneklere ve yaşam tarzlarına sahip olan üç isim üzerinden yine farklı ideolojilere sahip *Akit*, *Cumhuriyet*, *Hürriyet*,

Milliyet, Sabah gazeteleri ele alınmaktadır. Araştırmanın sonucunda birbirinden ayrı şekilde konumlandırılmış beş gazetenin bu üç isme aynı toplumsal cinsiyetçi algılarla yaklaştığı ve bunun da sebebinin mevcut toplumsal cinsiyet ilişkileri olduğuna ulaşılmıştır. İlkay Demirkürek ise “1980 Sonrası Değişimin Işığında Kadın ve Liderlik Olgusu: Tansu Çiller Örneği” (2011) isimli doktora tezinde 1980’den itibaren toplumsal açıdan bir değişim yaşandığı ve bu değişimin kadınları etkilediği varsayımından hareketle bunun siyasi hayata nasıl yansıdığı sorusunu sormaktadır. Medya ile siyaseti eril bir alan olarak tasvir edilmesi ilişkisinden hareketle Türkiye’deki medyanın siyasetçi bir kadın olan Çiller’i nasıl ele aldığını değerlendirilmektedir. Fehmi Kuru, Ertuğrul Özkök ve İlhan Selçuk’un köşe yazılarının incelenmesiyle ulaşılan sonuç, medya aracılığıyla toplumsal cinsiyet algılarının yeniden üretildiği ve ataerkil rolleri ile birlikte, geleneksel kadın imajlarının pekiştirildiğidir.

3.3. Sonuç

Toplumsal cinsiyet kavramını merkeze alarak yapılan çalışmalar, gerek iç politikada gerekse dış politikada ne gibi dışlamalar ve dâhil etmelerin yaşandığını, bunların cinsiyetlendirilmiş doğasını, bu doğanın sonucunda ortaya çıkan pratikleri ve söylemleri anlamak açısından oldukça önemlidir (Stachowitsch 2012, 306). Burada değinilen bütün çalışmalar, analizlerinde toplumsal cinsiyeti merkeze almaları açısından önem taşıyorlar da çeşitli noktalardan eksik kalmaktadırlar. Bir kısmı sadece iç politika ile ilgili meseleleri ve uygulamaları ele almakta, böylece dış politikayı ihmal etmektedir. Bilhassa Tansu Çiller özelinde yapılan çalışmalar ise sadece başbakanlık yaptığı 1993-1996 yıllarını incelemektedir. Yeşim Arat makalesinde Çiller’in dışişleri bakanlığı pozisyonunun liderliğine etki eden farklı bir dinamizm olduğunu ve bunun da ayrı bir çalışmada araştırılması gerektiğini dile

getirmektedir (Arat 1998, 3). Ancak literatüre baktığımız zaman dış ilişkiler ve Tansu Çiller kapsamında yapılan çalışmalarda bile sadece başbakan olduğu dönemin değerlendirildiğini görmekteyiz. Yapılacak olan bu tez çalışması ise toplumsal cinsiyeti içeren bir analiz içerecek olmasının yanı sıra, bir kurum olarak dış politikanın cinsiyet rejimine odaklanması, bu kapsamda güvenlik ve milliyetçilik konularını da göz önünde bulundurması ve en önemlisi de bunları bir kadın dışişleri bakanı üzerinden açıklayacak olması nedeniyle Uİ disiplinine bir katkı sağlamaktadır.

BÖLÜM IV

METODOLOJİ

4.1. Söylem

Bugün yapmak zorunda olduğum konuşmada ve burada belki de yıllar boyunca yapmak zorunda kalacağım konuşmalarda, hiç kimseye sezdirmeden eriyip gitmeyi dilerdim. Söze başlamaktansa, sözün beni sarıp sarmalamasını ve beni, her türlü olası başlangıcından çok ötelere taşımalarını isterdim. Konuşacağım sırada, kimliği bulunmayan bir sesin benden epey önce söze başlamış olduğunu fark etmek ne hoş olurdu.

Michel Foucault⁸

Söylem kelimesinin sözlük anlamı bir konuya ilişkin resmi, düzenli ve uzun düşüncelerin sözel olarak aktarılmasıdır (Kocaman 2003, 1). James Paul Gee, Michel Foucault'nun söylem tanımından hareketle söylemin bu sözlük anlamından daha geniş bir kavram olduğunu ve her zaman dilin yanında başka şeylerle de ilgili olduğunu söyler. Söylem dil, eylem, etkileşim, değerler, inançlar, semboller, nesnelere, araçlar ve mekanlar gibi kavramların dansı veya bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkan şeydir. Tıpkı bir dans performansı gibi bir söylemin hiçbir zaman tıpatıp aynısı sahnelenmez. Söylem, sürekli değişim ve dönüşüm içerisindedir (Gee 2014, 52-53).

Foucault'ya göre söylem özneyi, tarihi ve bilgiyi birleştiren bir kavramdır. Söylemler, bu üç unsuru farklı diziler içine yerleştirmekle birlikte diziler arasındaki ilişkileri ve sınırları da belirlemektedir (Kocaman 2003, 51). Herhangi bir topluluk içinde konuşma ve yazma hakkı, önceden beri var olan çeşitli ifadeleri kullanma ve

⁸ Foucault, Michel. *Söylemin Düzeni*. İstanbul: Hil Yayın, 1987. s.21

kullanılan ifadelerin meşru olarak kabul görmesi, bu ifadeler aracılığıyla verilen kararlar, uygulamalar ve bunların kurumların içine dâhil edebilmesi, söylemin mülkiyetidir ve bu mülkiyet o topluluk içindeki belli bir gruba aittir (Foucault 1999, 91). Bu da toplumsal ve siyasi mücadeleler içindeki tahakküm sahipleridir. Foucault bu çeşitli mücadeleler içerisinde böylesine önemli bir konumu olan söylemi, “ele geçirilmek istenen erk” olarak tanımlamaktadır (Foucault 1993, 11). Bir başka deyişle söylem, “söylenen her türlü şey içinde belli bir sistemlilik içine girebilen ve kendileriyle birlikte düzenli bir iktidar etkisi meydana getirebilen ‘ifade’lerin bütünü”dür (Timur 2005, 65).

Herhangi bir söylemsel ilişkinin içinde iki farklı taraf yer almaktadır. Bir tarafta konuşan ya da yazan özne diğer tarafta da dinleyici ve okuyucu özne vardır ve her iki konumdaki öznenin de söylemsel ilişkide bir takım unsurları yerine getirmesi gerekmektedir. Konuşan ya da yazan özne için, ortaya koymuş olduğu söylemlerini karşısındakine göre şekillendirdiği unsura alıcı dizaynı (*recipient design*); söylemlerin ikna etme, motive etme ve manipüle etme gibi özellikler taşımasından kaynaklı olarak alıcının düşüncelerinin, hislerinin ve davranışlarının nasıl olmasını istediğine göre söylemlerini şekillendirdiği unsura ise duruş dizaynı (*position design*) adı verilir (Gee 2014, 21).

Öte yandan, dinleyiciler ve okuyucular için aktif bir şekilde dille etkileşimde olan, inşa edilen ve yeniden-üretilen bağlama uygun bir biçimde kelimeleri ve cümleleri yorumlayarak anlamı konumlandırma (*situating meaning*) ve ortaya çıkan bu anlamları kabul ederek veyahut reddederek cevap tasarlama (*response design*) işlevleri önemlidir (Gee 2014, 22). Bu dört unsur, söylem kavramını incelerken önem taşımaktadır. Çünkü bir söylemin hem üretenin hem de alıcıların kimliklerini

içerdiğini ve söylemin bağlam ile etkileşimini göstermektedir. Bütün bunlar nedeniyle söylem sözlük tanımından daha geniş anlama sahip bir kavramdır.

Söylem analizi temelde kullanılan dilin üzerine yapılan bir çalışmadır. Kullanılan dil ile ilgili yapılan çalışmalar arasında farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bunlardan bazıları bir konuşmada, yazıda ya da gazete haberinde kullanılan dilin sadece içeriğine yani temasına bakar ve içerik analizi (*content analysis*) olarak adlandırılır (Gee 2014, 10). Norman Fairclough, söylem analizi çalışmalarını ise kendi arasında eleştirel olmayan ve eleştirel diye ikiye ayırmaktadır. Eleştirel olmayan yaklaşım, tanımlayıcı (*descriptive*) çalışmalardır ve dilin nasıl çalıştığını, söylem uygulamalarını, bu uygulamaların karşı tarafın anlaması için ne işe yaradığını tanımlar (Kocaman 2003, 11). Diğeri ise eleştirel (*critical*) çalışmalardır. Sadece dilin nasıl çalıştığını incelemeyi aynı zamanda içinde bulunulan dünyada kurumsal, topluma ve iktidara ilişkin konuları, algıları ve problemleri de göz önünde bulundurur (Gee 2014, 9). Eleştirel Söylem Analizi (*Critical Discourse Analysis*) çalışmalarının önemli isimlerinden Teun A. van Dijk, eleştirel çalışmaları toplumsal ve siyasi bağlamlarda, toplumsal iktidarın tahakkümünün metin ya da konuşma yoluyla yürürlüğe konulma, yeniden-üretme ve karşı konulma biçimlerini araştırma biçimi olarak tanımlar (Dijk, 352). Kısacası, eleştirel söylem analizi iktidar ilişkilerini daha görünür ve saydam hale getirme çabasıdır.

Dilin önemi, bir şeyi yapmamıza, bir aktiviteyi gerçekleştirmemize ve bizim bir şey olmamıza yani toplumsal açıdan farklılaşmış kimliklerden bir kısmını üzerimize almamıza izin vermesinde yatar. Bu nedenle dilde söyleme (bilgi), yapma (eylem) ve olma (kimlik) arasındaki bağlantının varlığını kavrayarak; söylem analizi yapılırken ister yazıda ister konuşmada olsun kullanılan dilin, toplumsal ve kültürel perspektiflerle ve kimliklerle ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır (Gee 2014, 2).

Çünkü dil, inşa ettiğimiz ve içinde bulunduğumuz dünyanın, kültürün ve kurumların bir parçası ve aynı zamanda da bunların sürdürülmesini sağlayan araçtır (Gee 2014, 10). Dilin bütün bu özelliklerinden yola çıkarak tümüyle politik olduğunu ve bu nedenle söylem analizlerinin eleştirel bir çalışma ile yapılmasının daha kapsamlı bir analize ulaşma imkânı vereceğini söyleyebiliriz.

4.2. Söylem Analizi

Söylem analizi gizlenmiş, sessiz, derinde olan bir başka söylemi ya da ilişkileri araştırmak anlamına gelen bir yorumlama disiplini değildir. Tam tersine söylem analizinin temel hedefi, bir söylem içinde kullanılan kuralların başka hiçbir şeye indirgenemeyeceğini ve tam da yüzeyinde olan bu kurallar ve ilişkiler kapsamında söylemsel oluşumların anlam kazandığını göstermektir (Foucault 1999, 178). Foucault'ya göre söylemler karşısında yapmamız gereken, doğruluk istencimizi sorgulayanın ve anlamlandırmanın tahakkümüne son veren bir analiz ortaya koymaktır (Foucault 1987, 50). Çünkü söylem analizi, iktidar ilişkilerinde tahakküm sahibi olanın anlam üzerindeki etkisini gevşetir ve eleştirel bir bakış açısı kazanmak için geniş bir olanak sağlar.

Söylemin genel özelliklerinden yola çıkan James Paul Gee, konuştuğumuzda veya yazdığımızda yedi farklı gerçeklik inşa ettiğimizi dile getirmektedir. Gee'ye göre söylem analizi yapmak, bu yedi adet gerçekliğin sorgulanması anlamına gelmektedir. Tansu Çiller'in Dışişleri Bakanı olduğu dönemdeki Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan söylemlerini bu gerçeklikler ile değerlendirecek;

- i) Söylenenler arasında bazı şeylere vurgu yapılmakta, çeşitli yollarla diğerlerine göre daha öne çıkarılmaktadır. Yapılan vurgu önem (*significance*) gerçekliğini bize göstermektedir. Söylem analizi yapılırken sorulması

gereken soru, kullanılan dilde bazı parçaların diğerlerinden nasıl daha (az) önemli hale nasıl getirildiğidir (Gee 2014, 32). Tansu Çiller'in ele alınan dönemdeki söylemleri bu soru çerçevesinde analiz edildiği takdirde dış politikada hangi konuların önem, öncelik taşıdığını öğrenmiş olacağız.

- ii) Toplumsal olarak fark edilen ve kültür ile kurumlar aracılığıyla desteklenen çabalar bütünü olarak pratikler (*practices*), dil ile iç içe geçmiş bir diğer gerçekliktir. Söylem analizi yaparken kullanılan dille etkileşimde olan pratiklerin hangileri olduğu sorusu sorulmalıdır (Gee 2014, 32). Bu soruyu sorduğumuzda ise Çiller'in dış politikasındaki uygulamaların neler olduğu sorusunun cevabına ulaşmış olacağız.
- iii) Dili diğer insanlarla, gruplarla, kurumlarla hangi tip ilişkilere sahip olduğumuzu veya hangi tip ilişkileri kurmayı arzuladığımızı göstermek için kullandığımızdan, söylemlerdeki bir diğer gerçeklik ilişkilerdir (*relationships*) (Gee 2014, 33). Tansu Çiller'in söylemlerinde ilişkiler gerçekliğini sorguladığımız zaman diğer ülkelerle dış ilişkilerin nasıl değerlendirildiği, dış politika özelinde belli gruplarla ya da kurumlarla ilişkilerin ne olduğunu öğrenmiş olacağız.
- iv) Konuşup yazdığımız zaman kişileri veya bir şeyleri yeterli, normal, iyi, kötü, uygun, doğru vb. olarak konumlandırırız; olması gereken veya düşünmemiz gereken yolları ortaya koyarız ve bu konumlar da her zaman değişime açıktır, her yeni söylemde farklı bir ima ile karşılaşırız. Bütün bunlar bir dilde toplumsal kazançların dağılımı (*the distribution of social goods*) gerçekliğine işaret etmektedir (Gee 2014, 34). Tansu Çiller'in söylemlerindeki olgulara nasıl toplumsal kazançlar dağıtıldığını, yüksek ve alt statüde değerlendirilenlerin neler olduğunu araştırdığımızda herhangi bir dış

politikanın pratikte ne gibi kazançlar getireceği ve dış ülkelerin politikalarının nasıl değerlendirildiği sorularının cevabına ulaşmış olacağız.

v) Şeyler çoğu zaman birbirine kökten bağlı değildir. Bağlantıları (*connections*) kullandığımız dil aracılığıyla kurar, böylece bazı şeyleri birbirine bağlı ya da birbirinden alakasız gösteririz (Gee 2014, 35). Söylemsel alanın çözümlenmesi sınırları tespit etmeye, bağlantı kurulan ve kurulabilecek olan ifadelerin belirlenmesine ve hangi ifadelerin dışarıda tutulduğuna ulaşmamızı sağlar (Foucault 1999, 42). Bağlantılar gerçekliği üzerinde giden bir analiz yaptığımızda, Tansu Çiller'in dilde hangi olguları dış politika ile bağlantılı olarak ele aldığını, hangi ifadeleri gün yüzüne çıkardığını ve hangilerini bağlamdan bağımsız olarak değerlendirdiğini öğrenmiş olacağız.

vi) Dili belli gösterge sistemleri ve bilgi formlarını (*signs systems and knowledge*) oluşturmak için de kullanırız. Dil, çeşitli gösterge sistemleri ile işaret edilenin varlığı arasında bir köprü kurar. Aynı zamanda söylemlerin bir gerçeği ilan etme ya da yorumlama gibi bir kudreti elinde bulundurması bilgi formlarının söylem aracılığıyla aktarıldığını göstermektedir (Foucault 2001, 77). Dili kullandığımız zaman, bazı gösterge sistemleri ve bilgi formları öne çıkarılır; onlara prestij kazandırılır (Gee 2014, 35). Çiller'in söylemlerinde hangi gösterge sistemleri ve bilgi formlarının yer aldığını analiz ettiğimizde bilme, inanma ve anlama yollarından hangisinin Çiller için öncelikli hale getirildiğine ve alıcıya bunların nasıl ulaştırıldığına dair fikirler ediniriz.

Bu çalışmanın temel amacı Tansu Çiller'in ortaya koymuş olduğu dış politikaların eril bir alanda gerçekleşip gerçekleşmediğini açıklamak ve sahip olduğu toplumsal cinsiyet kimliği ile uyguladığı politikalar arasında bir paralellik olup olmadığını göstermektir. Gee'nin belirttiği yedi gerçeklikten yukarıda bahsedilen

altısı bu tezin araştırma sorusunun dışında kalmakta ve farklı alanlarla ilgili soruların cevaplarını bulmaya yaramaktadır. Bu tezde yapılan söylem analizlerinde üzerinde durulacak gerçeklik, yedincisidir.

vii)Dili kullanırken kendi üzerimize çeşitli kimlikler (*identities*) almakla beraber, eş zamanlı olarak alıcılar için de bir takım kimlikler inşa ederiz (Gee 2014, 33). Kimlik gerçekliğini incelerken, Çiller'in söylemlerinde ortaya çıkan kimlik veya kimliklerin ne olduğu, bu kimliklerin Çiller'in kimliği ile etkileşimi ve bunların diğer toplumsal grupların kimliklerine ne ekleyip çıkarmakta olduğu sorularının sorulması gerekmektedir. Bu soruların cevaplarına ulaştığımız takdirde, eril ve dişil kimliklerin Çiller'in söylemlerinde nasıl konumlandırıldığını ve bunun dış politika ile ilişkisinin ne olduğunu öğrenmiş olacağımız için analizde kimlikler gerçekliği üzerinden gidilecektir.

Söylemlerin içinde yer alan yedi gerçekliğin yanında Gee'nin üzerinde durduğu bir diğer nokta ise resmedilmiş dünyalardır (*figured worlds*). Bu ifade ile anlatılmak istenilen, günlük yaşantımızda dünyayı nasıl algıladığımızdır. Sahip olduğumuz tecrübeler ışığında dünyayı algılarız; fakat önemli olan nokta, bu tecrübelerin ait olduğumuz toplumsal-kültürel gruplar tarafından yönlendirilmesi, şekillendirilmesi ve 'normal'leştirilmesidir (Gee 2014, 95). Bu yönlendirmelerin neler olduğunu anlamak adına resmedilmiş dünyalar kavramı, söylem analizi için önemli bir araştırma aracı sunmaktadır. Gee, resmedilmiş dünyalar kavramına altı temel soruyu öne çıkarmaktadır ve her bir gerçeklik incelenirken, bu altı sorunun sorulmasının geçerli bir söylem analizi yapmak için gerekli olduğunu belirtmektedir (Gee 2014, 115).

Bu söylemde ilgili olan resmedilmiş dünya nedir? Bir analist olarak ben, insanların konuştuğu, eyleme geçtiği ve etkileşimde bulunduğu bu resmedilmiş dünyada neye değer verdiklerini ve inandıklarını varsaymalıyım?

- i) İnançlarla, eylemlerle ve uygulamalarla etkileşim halinde olan resmedilmiş dünyalar arasında farklılıklar var mı?
- ii) Söylemde ilgili resmedilmiş dünya ile bir uyum söz konusu mudur? Söylem ilişkilerinde herhangi bir rekabet, çatışma söz konusu mu ve kimin çıkarları temsil edilmektedir?
- iii) Söylemde en aktif şekilde kullanılan ve diğerlerinin üzerinde tahakküm kuran resmedilmiş bir dünya var mıdır?
- iv) Söylem içerisinde vurgulanan ne tür metinler, deneyimler, etkileşimler ve kurumlar bu resmedilmiş dünyanın tahakküm sahibi olmasına katkı sağlamaktadır?
- v) Söylemdeki resmedilmiş dünyanın toplumsal, kültürel, kurumsal ve politik ilişkileri oluşturma, yeniden üretme ve dönüştürme gibi bir etkisi mevcut mudur?

Teori kısmında vurgulandığı üzere dış politika, milliyetçilik ve güvenlik alanları eril zihniyetin hâkim olduğu alanlardır. Dolayısıyla, bu tezde resmedilmiş dünyalar üzerine soruları sorduğumuzda bir tarafta eril bir dünyanın var olduğu varsayımından, diğer tarafta ise onunla rekabet halinde resmedilmiş dişil bir dünyanın var olduğu varsayımından hareket etmeliyiz. Fakat burada dişil resmedilmiş dünya kavramı feminist düşünceler ışığında oluşmuş ve onun görüşlerini temsil eden bir dünya olarak algılanmamalıdır. Toplumsal beklentilerin kadın ve erkek üzerinde farklı olması ve bu beklentilere verilen yanıtların farklılığıyla ortaya çıkmış, mevcut hegemonya sahibinin zihniyetinin ürünü olarak karşıt konumlara

yerleşmiş iki farklı dünyadan bahsediyoruz. Kısacası, dışıl dünya eril resmedilmiş dünyanın değerleri ışığında oluşturulmuş ve kadın-erkek kavramlarının rekabet halinde olan karşıtlığından hareketle resmedilmiş bir dünya anlamına gelmektedir.

4.3. Sonuç

Gillian Doyle, İngiltere'den yola çıkarak gazete endüstrisini iki farklı gruba ayırmaktadır. Birinci grup, kitle piyasasına yönelik hareket eden ve popüler olarak nitelendirilen gazetelerdir. Diğeri ise yüksek sosyo-ekonomik sınıfa hitap eden ve nitelikli gazete olarak adlandırdığı gruptur. (Doyle 2008, 120) Nitelikli olarak değerlendirilen gazetelerde okuyucu kitlesi için önemli olan haberin içeriği ve gazetenin bu habere yönelik yaptığı analizlerdir. Gazete haberleri belli bir ideolojik açıdan ve belirli eğilimler üzerinden yayınladığı için okuyucu o gazeteyi tercih etmektedir. (Doyle 2008, 122) Gazeteler genel olarak gelirlerini tirajlarından ve reklamlarından elde etmektedir. Bu gelir elde etme anlayışı ile Doyle'un ortaya koyduğu ayırım birbiri ile paralellik göstermekte ve gelirin kaynağına göre iki gruptan birisine dahil olmaktadır.

Büyük medya holdinglerine ait gazeteler yayın hayatında kalmalarını tiraj gelirlerinden daha çok reklam gelirleri etkilemektedir. Holdinglerden bağımsız olan gazetelerde ise sahip oldukları ideolojik duruş ve bu duruşa uygun olarak sundukları yayım içeriği sayesinde elinde bulundurduğu okuyucu kitlesi yani tirajları gelirlerini sağlamaktadır. (Aydoğan 2013, 309) Kısacası, reklam gelirine bağılı olan gazetelerin popüler olmaları daha öne çıkarken, piyasadaki varlıklarını birincil ürünü olan haberlerinden sağlayan gazetelerde nitelikli olmaları durumu vardır. Türkiye özelinde Cumhuriyet Vakfı'na ait olan, gelirini yayınladığı gazete ve ücretli olarak abonelik sağlayan internet yayıncılığından elde eden Cumhuriyet Gazetesi Doyle'un nitelikli olarak adlandırdığı gruba dahil olmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi piyasada

mevcut holding gazetelerinden farklı olarak reklam gelirlerinden daha çok ideolojik farklılığı nedeniyle sahip olduğu okuyucu kitlesi sebebiyle yayın hayatına devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna tanıklık eden ve cumhuriyet rejimi ile Atatürk ilke ve devrimlerinin, aydınlanmacı değerlerin temsilciliğini üstlenen bir ideolojiyi kendi üzerine alan Cumhuriyet gazetesi, okuyucu kitlesini de bu ideolojik duruşu sayesinde oluşturabilmiştir ve tiraj kaygısı nedeniyle de ideolojik duruşunu devam ettirmiştir. Bu nedenle de mevcut siyasi ve ekonomik koşullara göre değişen bir habercilik anlayışından ziyade kendi ideolojik duruşunu temsil eden, güncel durumu da bu ideolojik çerçeveden haberleştiren bir anlayışa sahiptir.

Gee söylem analizi yapanlar için oldukça detaylı ve açıklayıcı bir harita sunmuştur. Bu tezde de Gee'nin söylem analizi haritası takip edilecektir. Gee öncelikle geçerli ve sağlam bir datanın gerekli olduğunu söylemektedir. Bütün bunlardan hareketle Tansu Çiller'in açıklamalarına yer veren haberler ile ilgili bir veri toplanmasında Cumhuriyet Gazetesi'nin ideolojik söylemleri sunma, aydınlanmacı değerlere atfettiği önemden hareketle bir kadın karar verici olarak gazetede daha fazla yer verilmesi ihtimali ve olabilecek en ideolojik söylemi sunabilmesi nedeniyle gazete tercih edilmiştir. Bunların yanı sıra ulaşılabilirlik kolaylığı, kullanışlı bir arşiv sunması ve genel olarak Türkiye'deki gazeteler içinde yüksek bir tiraja sahip olması da tercih edilme nedenleri arasındadır. 28 Haziran 1996 ve 30 Haziran 1997 tarihleri arasındaki Cumhuriyet gazetesinin arşivi, tez için gerekli datanın toplanması için kullanılacaktır.

Data oluşturulduktan sonra bazı anahtar kelimeler seçilerek, Gee'nin gösterdiği yöntem çerçevesinde elimizdeki datada bu kelimelerin nasıl kullanıldığı

incelenecektir. Söylemi çözümlmek uyumsuzlukları göstermek, yeniden ortaya koymak ve bu uyumsuzlukların söylemde oynadığı oyunu belirtmektir. Çünkü her kimlik onu olmadığı bir başka şeyle, negatifi veya tersine çevrilmişiyile ilişkilendiren bir özdeşleşmeye mahkûmdur (Revel 2012, 10). Hem bu anlayıştan hareketle hem de araştırma sorusunun temelinde birbirinin tersi kabul edilen iki kavramın yer alması nedeniyle anahtar kelimeler seçilirken ikili karşıtlıklar üzerinden gidilecektir.

Söylem analizinin en önemli bölümü, seçilen söylemlerde yedi gerçeklik için resmedilmiş dünyalar ile ilgili altı araştırma sorusunun sorularak cevapların ortaya konulmasıdır. Gee bu gerçekliklerin hepsinin bir datada işe yaramayabileceğini ve bunun bir sorun teşkil etmeyeceğini belirtir. Nitekim belirtildiği üzere bu çalışmada da yedi gerçekliğin hepsinin üzerinden gitmek araştırma sorusundan uzaklaşmaya neden olacaktır. Sadece kimlik gerçekliği üzerinden resmedilmiş dünya ile ilgili soruları sormak eril-dişil kimliğin ve dış politikadaki inşasının etkileşimini göstermek açısından yeterli olacaktır. Çünkü dış politika, milliyetçilik ve ideolojiler ile ilgili söylemler eril ve dişil kimliklerin inşa edilmesi, sürdürülmesi ve yeniden üretilmesini etkiler (Stachowitsch 2012, 307). Geçerli bir söylem analizi yapmak ise bu konudaki tahakküm ilişkilerinin, eril ve dişil zihniyetlerin konumlarının anlaşılması için oldukça önemlidir.

BÖLÜM V

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA TANSU ÇİLLER DÖNEMİ

5.1. Tansu Çiller'e Genel Bakış

Tansu Çiller, Türk siyasetine tam anlamıyla katılmadan önce dönemin başbakanı Süleyman Demirel için çeşitli ekonomi raporları hazırlayarak dikkatleri üzerine çekmiştir. Daha sonra Demirel'in Doğru Yol Partisi'ne (DYP) yeni bir vitrin kazandırma hareketiyle partiye dâhil edilmiş ve 1991 seçimleriyle mecliste yerini alarak, Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı olmuştur.⁹ Turgut Özal'ın ölümünün ardından Demirel'in Cumhurbaşkanlığı görevine gelmesiyle 25 Haziran 1993'te Türkiye'nin ilk kadın başbakanı olarak siyasi arenadaki varlığını güçlendirmiştir (Aydın ve Taşkın 2014, 389).

Çiller'in başbakan olduğu dönem, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Türkiye'nin yeni bir kimlik arayışında olduğu ve güvenlik algılarının değiştiği bir dönemdir. Soğuk Savaş dönemi boyunca NATO içinde Türkiye'nin büyük bir önemi vardı. Bunun da temel sebebi, Türkiye'nin ülkeler arasındaki yatıştırma yapbozunda kilit bir pozisyona sahip olmasıydı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye'nin NATO'daki önemi azaldığı için küresel yeni güvenlik algıları içinde kendini yeniden konumlandırması gerekmekteydi (Brown 1994, 57). Bu dönemde Türkiye'nin çizdiği profil, içeride 'enflasyon canavarı' olarak simgelenip giderek büyüyen ekonomik krizle ve PKK'nın artan etkinliği ile mücadele eden bir ülke

⁹ 1991 genel seçime katılan altı partiden beşi yüzde onluk barajı geçerek milletvekili çıkarma hakkı kazanırken, hiçbir parti çoğunluğu tek başına sağlayamamıştır. DYP oyların yüzde yirmi yedisini, Anavatan Partisi (ANAP) yüzde yirmi dördünü ve Sosyal Demokrat Halkçı Partisi (SHP) ise yüzde yirmisini almıştır. Dönemin cumhurbaşkanı Özal hükümet kurma görevini Süleyman Demirel'e vermiş ve Erdal İnönü ile uzlaşan Demirel DYP-SHP koalisyonunu kurmuştur. Başbakan Demirel olurken Erdal İnönü başbakan yardımcısı olmuş ve 20 bakanlık DYP'ye, 12 bakanlık SHP'ye verilmiştir (Aydın ve Taşkın 2014, 382).

şeklindeydi. PKK sorunu hem iç politikayı hem de dış politikayı etkileyen önemli faktörlerden biri haline geldi (Brown 1994, 56). Çiller, ilk dönemlerinde Bask modelini önerip, çeşitli sosyo-ekonomik ayrıcalıkların uygulanmasından bahsederken; sonrasında tamamen zora dayalı, askeri stratejileri ön plana çıkaran politikalara yöneldiği için eleştirilmiştir (Arat 1998, 11). 1995 genel seçimlerinden önce Başbakanlık tarafından hazırlanan ve başbakanlık yaptığı dönemde yaşananları Çiller'in kendisinin anlattığı *Türkiyem* isimli kitabında, bu eleştirilere yanıt vermiş, Türkiye gibi dış saldırılara bu kadar açık bir ülkede, silahlı kuvvetleri bir kenara bırakarak hareket etmenin sağlıklı bir tarafı olmadığı argümanı ile kendini savunmuştur (Çiller 1995, 21).

Aynı zamanda Çiller kitabında çağına hükmetmek isteyen tüm güçlerin her zaman gözlerini Türkiye sınırlarına diktiğini söyleyerek dış tehdidin sürekliliğine vurgu yapmakta; bu nedenle de milletin çıkarları neyi gerektiriyorsa onu yaptığını ve yapacağını belirtmektedir. Çünkü böyle bir tehdit unsurunun varlığından yola çıkarak, dış politikada duygusal, maceraperest, hırçın ve fevri davranmaya yer olmadığını düşünmektedir (Çiller 1995, 102). Böylece dış politikada dişil bir değer olarak nitelendirilen duygusallıktan karşıya konumlanan mantığa vurgu yaparak, dış politikanın eril bir alan olduğunu kabul etmektedir. Kitapta kadınlara veya dişil değerlere yaptığı vurgu, sadece kendisinin bir kadın olarak başbakan olmasının kadınların sorunlarının çözümü için bir şans olduğu şeklindedir (Çiller 1995, 159). Nitekim kitabın seçimlerden önce yazıldığını göz önünde bulundurursak kadınlardan gelebilecek potansiyel oylar için böyle bir vurgunun yapıldığını söyleyebiliriz.

Bu dönemde dış politika açısından öne çıkan iki mesele vardır. İlki, 1 Ocak 1996'da yürürlüğe giren Gümrük Birliği(GB) kararıdır. Oldukça büyük bir başarı olarak değerlendirilen bu gelişmenin ardından, Türkiye sermayesi ve toplumu

tarafında beklenti ekonomik entegrasyonun ardından ilişkilerin hızla tam üyeliğe doğru ilerlemesi olmuştur (Oran 2010, 341) ve bu beklenti sadece bu dönemle sınırlı kalmamış, Türk dış politikasının yakın geleceğini de şekillendirmiştir. İkinci mesele ise Kardak Krizi¹⁰ ve Yunanistan ile ilişkilerin gerilmesi, hatta neredeyse bir savaşın eşiğinden dönülmesidir

Ekonomik kriz ve Türk lirasının hızla değer kaybetmesi sorununun çözülmesinde ise Çiller başarılı politikalar uygulayamamış ve Türkiye 5 Nisan 1994'te '5 Nisan Kararları' olarak bilinen, oldukça ağır ekonomik-mali uygulamaları içeren kararları uygulamak zorunda kalmıştır. İçeride yaşanan bu ekonomik ve sosyolojik dalgalanmanın en önemli sonucu ise Siyasal İslam'ın ülke içinde meşru bir zemin kazanması ve bunun bir sonucu olarak Refah Partisi'nin (RP) yükselişe

¹⁰ Yunanistan'da İmia, Türkiye'de Kardak olarak bilinen kayalıklar, Türkiye'nin anakarasından dört mil, Yunanistan'ın ise kullanılmayan adalarından iki mil uzaklıkta yer almaktadır. 'Kardak Krizi' olarak nitelendirilen problemin başlangıç noktası, 1995 yılının Noel gününde bir Türk yük gemisinin kaza sonucu kayalıklara oturmasının ardından kaptanın yardım çağrısına Yunan çekicinin cevap vermesidir. Türk kaptan buldukları bölgenin Türk topraklarına ait olduğunu iddia ederken, Yunan kaptan da Yunan topraklarına ait olduğunu söylemiş ve diplomatlara bu durumu bildirmişlerdir (Hickok 1998, 118). Yaşanılan bu durum her iki ülkenin de kendi iç siyasetlerindeki sorunlarından dolayı ilk anda herhangi bir etkiye sebep olmamıştır. Yunanistan'da başbakan Andreas Papandreou istifa etmiş ve yerine Costas Simitis gelmiştir. Simitis'in içeride meşruluk kazanması için bir hamle yapması gerekmektedir. Diğer taraftan Türkiye'de de yeni bir seçim süreci yaşanmış, hiçbir parti tek başına çoğunluk sağlayamamış ama daha da önemlisi beklenmedik bir şekilde Refah Partisi oylarını yükseltmiş, hatta en fazla oy yüzdesine sahip olmuştur. Böyle bir tablo karşısında Çiller de içeride kendisine verilen desteği arttırma arayışına girmiştir. Bu ortamda da konunun tekrar gündeme gelmesi kaçınılmaz olmuştur (Hickok 1998, 119-120). 20 Ocak'ta Yunanistan Kardak'a Yunan bayrağı dikmiş, ardından da Yunan dışişleri bakanı radyoda konu ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Hürriyet'ten İzmirli gazeteciler bir helikopter kiralayarak, Yunan bayrağını kaldırıp yerine Türk bayrağı dikmişlerdir. Yunan radyoları da Türkiye'nin ülkelerine karşı yeni bir provakasyon hazırlığında olduğuna dair kamuoyunu uyarmaya başlamışlardır. Her iki ülke medyasının aşırı milliyetçi söylemlerle olayı halka yansıtmasının sonucunda, krizin yönetimi açısından ülkeler ciddi bir çıkmaza girmiştir (Hale 2003, 271). 30 Ocak'ta Çiller kayalıkların Türkiye'ye ait olduğunu ve Yunanistan'ın Ege'nin statüsünde herhangi bir değişiklik yapamayacaklarını dile getirmiştir. Ardından Yunan karar vericiler de Yunan ordusunun alarma geçtiğini ve her tehlikeyle yüzleşmeye hazır olduklarını açıklamıştır. Böylece her iki ülke bir savaşın eşiğine gelmiştir. Gerilimin böyle bir sürece dönüşmesine kadar geçen sürede dış ülkeler ciddi bir mesele olmadığını düşündüklerinden herhangi bir görüş belirtmeseler de 30 Ocak'ta Amerika başkanı Clinton'ın taraflarla görüşmesinin ardından ertesi sabah her iki ülkenin de başbakanları sorunun kendiler tarafından çözüldüğünü ve herhangi bir savaş durumunun söz konusu olmadığını açıklamıştır (Hickok 1998, 128-129).

geçmesi olmuştur (Aydın ve Taşkın 2014, 411). 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde hiçbir parti tek başına çoğunluğu sağlayamazken, oyların yüzde 21,4'ünü alan RP, 158 milletvekili ile mecliste temsil oranı en yüksek parti olmuştur. Türkiye'de İslami bir yeniden canlanmanın işareti olarak algılanan ve seküler bir kimliğe sahip Türkiye için tehdit unsuru olarak yorumlanan RP'nin oy oranında içerideki dinamikler kadar, küresel anlamda yaşanan olaylar da etkili olmuştur (Öniş 1997, 745).

Ekonomik ve kültürel küreselleşme sonucu ortaya çıkan baskılar ve birçok bölgeyi etkileyen Neo-liberal ekonomik düzenlemelerin etkisi oldukça büyüktür. Dünyanın küreselleşmesi karşısında ulus-devletler kendi milli sınırları içinde ekonomik kontrolünü kaybetmiş ve buna bağlı olarak ülkelerinin bazı bölgelerinde otorite kaybı yaşamışlardır (Öniş 1997, 745). Neo-liberal politikalar ekonomik anlamda yeni fırsatlar ve bireysel zenginliklerin artmasına yönelik bir avantaj sağlasa da kazanan ve kaybedenler ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda kültürel anlamda yaşanan küreselleşme paradoksal bir şekilde, dünyanın farklı bölgelerinde daha muhafazakâr ve dindar partilerin ülke içinde şans bulabilmesine neden olmuştur (Öniş 1997, 745). Gerek dünyada yaşanan gelişmelerin gerek Türkiye'de yaşanan ekonomik ve politik istikrarsızlığın sonucunda kaybeden tarafta yer alan kesim, kendisine alternatif düzenler aramaya yönelmiş ve bu da RP'nin oylarını yükseltmesine neden olmuştur.

Genel seçimlerden sonra her ne kadar oyların çoğunluğuna sahip RP'nin bir hükümet kurması beklense de Demirel hükümet kurma görevini Mesut Yılmaz'a vermiş ve ANAYOL koalisyonu kurulmuştur. Fakat Tansu Çiller hakkındaki yolsuzluk davalarının medyada yer almasının ardından, Yılmaz ve Çiller bir yandan koalisyon ortağı olmuş, diğer yandan politik birer aktör olarak birbirinin karşısında konumlanmıştır. Böylece Çiller ve RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan, öncelik

Erbakan'da olmak üzere dönüşümlü başbakanlıkta anlaşarak 28. Haziran 1996'da Refahiyol Koalisyonunu kurmuşlar ve Çiller de Dışişleri Bakanlığı görevine getirilmiştir¹¹ (Aydın ve Taşkın 2014, 423).

William Hale, Refahiyol hükümetini her biri ayrı yönlere gitmek isteyen iki farklı sürücüye benzetir ve bu durumu Çiller ile Erbakan'ın birbiriyle çelişen farklı siyasi görüşlerine bağlar (Hale 2003, 253). Bu tezin temel araştırma konusu Refahiyol Koalisyonu dönemini kapsadığı için dış politikanın ana noktalarını ve konularını ele almak faydalı olacaktır. Öte yandan belirtildiği üzere, farklı duruşlar söz konusu olduğu için kısaca Erbakan'ın ve Çiller'in dış politika anlayışlarına da yer verilecektir.

Ziya Öniş, RP'nin sağ, sol, muhafazakâr veya radikal olarak keskin kategorilerden birine yerleştirmenin oldukça zor olduğunu, RP'nin perspektifinin geleneksel ve modernin bir karışımından meydana geldiğini dile getirmektedir (Öniş 1997, 753). Çünkü RP, ekonomik büyüme ve teknolojinin avantajlarından yararlanma konusunda modern bir tavır sergilerken, daha kültürel konularda ise muhafazakâr bir duruşla hareket etmiştir. Dış politika açısından ise Necmettin Erbakan, RP'nin dış politikasını "şahsiyetli" olarak tanımlamış ve "Lider Türkiye" söylemine politikada büyük bir ağırlık vermiştir (Oran 2010, 560). 1950'li yıllardan beri Türk dış politikasını yönlendiren Batı-merkezcilik yerine, manevi, tarihi ve coğrafi değerlerle bağlı olunan İslam ülkeleri, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve

¹¹ ANAP ve DYP başkanlarının, Çiller'in yolsuzluk iddiaları üzerine çekişme yaşaması sonucu koalisyon sona ermiştir. Yüce Divan'a yolsuzluk ile ilgili tartışmaların taşınmasını istemeyen Çiller, meclise önerge sunulması durumunda RP'nin desteğine ihtiyaç duyduğu için RP ile bir koalisyon kurmaya yönelmiştir (Aydın ve Taşkın 2014, 424). DYP ve RP'nin anlaşması üzerine 28 Haziran 1996'da Türkiye'nin 54. Hükümeti olan Refahiyol Koalisyonu kurulmuştur. Öncelik Erbakan'da olmak üzere dönüşümlü başbakanlık ilkesinde anlaşılmış ve Çiller dışişleri bakanı ve başbakan yardımcılığı görevini üstlenmiştir. Bakanlıklar ise on sekiz DYP'den on sekiz RP'den olmak üzere paylaşılmıştır. İçişleri, milli savunma ve milli eğitim bakanlığına DYP'den isimler getirilirken, adalet ve maliye bakanlığına RP'den isimler getirilmiştir (Aydın ve Taşkın 2014, 426).

Balkan ülkeleri ile ilişkilerin pekiştirileceği ve bu ülkelere dış politikada daha fazla ağırlık verilerek, dış ilişkilere yeni bir boyut kazandırılacağı hükümet programında dile getirilmiştir. Ayrıca bu ülkelerin Avrupa ile ilişkilerini güçlendirmede Türkiye'ye merkezi bir rol de atfedilmiştir (Neziroğlu ve Yılmaz 2013, 7416). Türkiye'nin İslami dünyanın lideri ve birleştirici gücü olması ile hareket eden ve Batı karşıtı bir tavırla şekillenen dış politika anlayışı RP'nin mevcut diğer partilerden ayrıldığı temel nokta olduğu için oldukça önemlidir.

Bu politikalar ışığında Erbakan çeşitli geziler düzenleyerek, öncelikle İran, Endonezya, Malezya ve Singapur gezisine çıkmış ve bu gezilerin hazırlığında Dışişleri Bakanlığı dışarıda bırakılmıştır. Fakat hem içeride hem de dışarıda diğer ülkelerin tepkisini en çok çeken, Mısır, Libya ve Nijerya'ya yaptığı ziyaretler olmuştur (Oran 2010, 561). Özellikle ABD'nin Orta Doğu'da en sevmediği iki ülke olarak nitelendirilen Libya ve İran'a yapılan bu geziler Türkiye-ABD ilişkilerinin zorlu bir dönemden geçtiği algısının oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca Mısır'da çeşitli diplomatik teamüllerin es geçilmesi ve Libya gezisinde Muammer Kaddafi'nin basın toplantısında hakaret içerikli bir şekilde Türkiye'nin iç politikasını eleştirmesi içeride de büyük skandallara yol açmıştır. Çiller bu olaylar üzerine, 'çöl bedevisi' diyerek Kaddafi'yi 'ayağını denk almaya' davet etmiştir (Oran 2010, 562).

Refah Partisi muhalefette olduğu dönemlerde Avrupa Birliği'ni (AB) bir "Hristiyan Birliği" olarak tanımlamakta ve Avrupa ile entegrasyonun Türkiye'ye homoseksüellik ve hilekârlıktan başka bir şey getirmeyeceğini söyleyerek, hem söylemsel olarak hem pratik anlamda tam üyelik fikrine karşı çıkmıştır (Aydın ve Taşkın 2014, 423). Aynı şekilde, muhalif olduğu zamanlarda İsrail'i ve Türkiye'nin İsrail'e olan tutumunu eleştirmiştir. Bütün bunlara paralel olarak GB'den çekilmek, AB fikrinin reddi ve ABD-İsrail'e karşı duruş seçim vaatleri olmuştur (Öniş 1997,

755). Fakat iktidarda olduğu 1996-1997 arası dönemde, ekonomik açıdan Gümrük Birliği'nin gerektirdiği rekabete uygun bir ortamın yakalanması ve AB'ye tam üyelik hedeflerini –en azından söylem bazında- korumuştur (Neziroğlu ve Yılmaz 2013, 7339). Türkiye-İsrail açısından ise iki ülke arasındaki ilk serbest ticaret anlaşması Nisan 1997'de meclis tarafından onaylanmıştır. Böylece İsrail ile hem askeri işbirliği hem de ticaret anlaşması, ironik biçimde, ilk olarak Erbakan tarafından kabul edilmiş oldu (Hale 2003, 319). Bu nedenle RP, kendi seçmenine yönelik bir takım söylemlerle hareket ederken; dış politikada daha önceki hükümetlerden çok da farklı olmayan, hatta bu tutumları kurumsallaştıran bir pratik sergilemekle eleştirilmiştir (Oran 2010, 303). Bunun da temel sebebi, her ne kadar seçimlerdeki en yüksek oy oranına sahip olsa da yüzde seksenlik bir kesimden oy alamamıştır. Bu nedenle içeride meşruluk kazanması için daha anlaşılabilir ve makul ekonomik ve siyasal politikalar izlemesi gerekmiştir (Öniş 1997, 744).

Tansu Çiller açısından ise dış politikada öne çıkan olaylar, yine başbakanlık dönemine paralel bir şekilde AB'ye tam üyelik ve Yunanistan ile gergin geçen ilişkilerdi. Önceki dönemden farklı olarak gündeme gelen konu, Soğuk Savaş sonrasında bilhassa Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan AB ve NATO genişlemesi olmuştur. Her iki kurumun da en temel özelliği aynı demokratik normların paylaşıldığı bir düzlemde, Batı'ya ait bir kimlik geliştirmesi ve Soğuk Savaş döneminde Doğu kutbu bu kimliğin tehdit unsuruydu (Fierke ve Wiener 1999, 723). AB'nin ve NATO'nun genişlemesi Avrupa'nın politik ve ekonomik alanın değişiminin yanı sıra Batı'nın normları ve kimliğinin de değişimi anlamına gelmekteydi. Özellikle NATO, Sovyetler Birliği'ne karşı bir savunma aracı olarak kurulduğu için genişlemesi üzerine tartışmalar daha fazla olmuştur. NATO'nun hala ihtiyaç duyulan bir kurum olup olmadığının dışında, bu genişleme Avrupa'da

bölünmeleri yeniden mi yaratacak yoksa parçalara ayrılmış olan bölgeye daha fazla barış ve düzen mi getirecek konuları gündeme gelmiştir (Fierke ve Wiener 1999, 722).

NATO'nun genişlemesi konusunda Türkiye'nin olumsuz yaklaştığı belirtilmiş ve bu konuda veto kozunu gündeme getirilmiştir. Böyle bir hamlenin yapılması tamamen stratejik bir karardan kaynaklıdır. Çiller veto kozunu ilk defa AB'nin Luxemburg Zirvesi öncesinde kullanmıştır ve böylece Türkiye'nin veto etmemesi için zirvede AB'ye aday ülke ilan edileceği düşünmüştür (Oran 2010, 310). Çiller hem vetoyu hem de her fırsatta Türkiye'nin AB'ye tam üyelik talebini dile getirirken; 29 Ocak 1997'de AB'nin önde gelen beş ülkesi Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere ve İspanya, Çiller'in bu talebine olumsuz cevap vermiştir (Oran 2010, 344). Kısacası, Türkiye'nin NATO'nun genişlemesi konusundaki olumsuz duruşu pek etkili olamamış ve hem AB'ye aday ülke ilan edilmemiş hem de Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti NATO'ya dâhil edilmiştir. Yunanistan ile ilişkiler Kardak Krizi'nden sonra Ocak 1997'de Güney Kıbrıs'ın Rusya'dan, hava füzeleri sipariş etmesiyle tekrar gerilmiştir. Çiller, bu olayın tahrik edici olduğunu ve füzelerin yerleştirilmesi halinde gereğinin yapılacağını söylemiştir. Ada üzerinde hem Türk hem de Yunan hava kuvvetlerinin uçuşlar yapması ise çarpışma işareti olarak yorumlanmıştır (Hale 2003, 372).

Erbakan'ın İran ve Libya gezileri gibi çok tartışılan dış politika atakları, RP döneminde ilginç giyim tarzlarıyla dikkat çeken bazı dini grupların Aczmediler gibi ekranlarda daha fazla görünürlük elde etmesi, Başbakanlık'ta tarikat ve cemaat liderlerinin ağırlandığı bir yemek verilmesi, RP'li belediye başkanlarının, Sincan Belediye Başkanı'nın "laiklere zorla şeriat enjekte edeceğiz" gibi söylemleri sivil toplumda çeşitli kesimlerin ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tepkisini çekmeye

başlamıştır (Aydın ve Taşkın 2014, 428-430). Bütün bu tepkilerin de bir darbe ihtimali doğurması nedeniyle Erbakan, 18 Haziran 1997'de Tansu Çiller başbakanlığında yeni bir hükümet kurma düşüncesiyle istifa etti. Fakat durum beklenen gibi gelişmemiş ve Demirel hükümeti kurma görevini Mesut Yılmaz'a devredince, yeni bir koalisyon hükümeti¹² kurulmuş ve Çiller'in de Dışişleri Bakanlığı'ndaki görevi sona ermiştir.

5.2. Cumhuriyet Gazetesi'nin İncelenmesi

Bu tezin temel amacı Çiller'in söylemlerinde ortaya çıkan kimlik veya kimliklerin neler olduğunu bularak, eril ve dişil kimliklerin söylemlerdeki konumuna ve bunun dış politikaya nasıl yansıdığına bakmaktır. Bu soruların cevabına ulaşabilmek için de söylem analizi yaparken geçerli ve sağlam bir dataya ihtiyaç duyulmaktadır. Bahsedildiği üzere, ideolojik duruşu, finansal kaynağı, ulaşılabilirliği, kullanışlı arşivi ve tiraj oranı nedeniyle *Cumhuriyet* gerekli datanın bulunması için kullanılmıştır. Öncelikle 28 Haziran 1996 ve 30 Haziran 1997 tarihleri arasındaki bütün haberler incelenerek, bunların Çiller ile ilgili olanları neler, hangisi dış politika hangisi iç politika ile ilgili gibi ayrımlar yapılmıştır. Bu tarihler arasında Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan haberlerden Çiller ile doğrudan ilgili olan toplamda yedi yüz elli bir adet (751) bulundu. Bu tezin amacı dış politika alanındaki söylemleri incelemek olduğu için haberler arasında iç ve dış politika ile ilgili olan haberler arasında bir ayırım yapıldı. Sonuç olarak haberlerden beş yüz altmış dördünün (564) iç politika ile yüz seksen yedisinin (187) de dış politika ile ilgili olduğu saptandı.

¹² Demirel'in koalisyonu kurma görevini Yılmaz'a vermesi üzerine, 6 Haziran 1997'de ANAP, DSP ve Demokrat Türkiye Partisi(DTP)'nden oluşan Türkiye'nin 55. Hükümeti kurulmuştur. Yılmaz Başbakanlık, Bülent Ecevit ise Başbakan Yardımcılığı görevine getirilmiştir. Bakanlıklar da yirmi bir ANAP, on bir DSP ve beş DTP olarak paylaşılmıştır (Aydın ve Taşkın 2014, 434).

Gazete haberlerinin incelendiği zaman aralığında, Tansu Çiller Dışişleri Bakanı olmasına rağmen, kendisiyle ilgili haberlerin ağırlıklı olarak iç politika üzerine yoğunlaşmasının temel sebebi, Çiller'in koalisyon hükümetinin bir diğer tarafı olan DYP'nin lideri olması ile açıklanabilir. Zaten iç politika haberlerini incelediğimiz zaman da bunların genellikle ekonomi ile ilgili açıklamalar olduğunu görmekteyiz. Buradan hareketle koalisyonda ekonomi ve dış politika konularında ağırlığın, Erbakan'dan çok Çiller'de olduğu çıkarımını yapabiliriz. Ekonomi dışında iç politikayı içeren haberlerin bir kısmı da dönemin en büyük tartışmalarından biri olan Çiller'in malvarlığı ve örtülü ödenek harcamaları ile yolsuzluk iddiaları üzerinedir. Haberlerin geri kalan kısmının temel konusu ise muhalefetin eleştirileri ve Çiller'in onlara verdiği cevapları kapsar.

Söylemi kimlikler üzerinden giderek çözümlenmek bir nevi uyumsuzlukları göstermektedir. Çünkü her kimlik olmadığı diğer şeyle, negatifi veya tersine çevrilmişle ilişkilendirilir (Revel 2012, 10). Bu nedenle analizimizde, hem iç politika hem de dış politika haberleri incelenirken çeşitli anahtar kelimeler ikili karşıtlıklar şeklinde belirlenerek, onlar üzerinden gidilmiştir. Bunlar erkek-kadın, savaş-barış, rasyonellik-duygusallık, kamusal alan-özel alan, erillik-dişilik, korumak-muhtaç olmak, iktidar sahibi- tahakküme tabi olma, utanç-şeref, cesaret-korku, güçlü-zayıf, militarizm-annelik¹³, dost-düşman ve egemenlik-bağımlılık şeklindeydi. Bu anahtar kelimelerin belirlenmesindeki temel kaynak, Serpil Sancar'ın *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti* isimli çalışmasında, dönemin toplumsal cinsiyet

¹³ Militarizm ve annelik kavramlarının ikili karşıtlık olarak ele alınmasının temel sebebi, millet ve milliyetçilik kavramlarında kadın ile erkeğe atfedilen rollerdir. Milliyetçi projelerde erkeklere askeri ve uluslararası meselelerle, kadınlara ise aile meseleleri ile ilgilenmek düşmektedir. Çünkü kadının milliyetçi projeler içindeki en önemli görevi, milletin biyolojik yeniden üreticileri olmaları yani anne olarak milletin devamını sağlamalarıdır (Yuval-Davis 2010, 17). Erkek ise devletin güvenliği adına dışarıdaki zorluklarla yüzleşmek ve savaşmak zorunda olan, kadınları ve çocukları koruyan askerlerdir (Dönmez 2015, 6).

rejimlerinin nasıl olduğunu ve dönemin eril tahakkümünü incelerken gazete ve dergileri anahtar kelimeler üzerinden değerlendirmesidir. Sancar'ın kullandığı bu anahtar kelimeler çerçeve olarak alınmış ve ikili karşıtlık oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Tezin temel araştırma konusu dış politika olmasına rağmen, iç politikada da bu ikili karşıtlıkların incelenmesinin temel nedeni, bu ikisi arasında söylemsel bir farklılık olup olmadığını anlamaktır. Baktığımız zaman, iç politika haberlerinin içinde eril bir zihniyetin saptandığı haber sayısı yüz ondur (110) ve bu da haberlerin yüzde on dokuzunun (%19) eril değerler taşıdığını göstermektedir. Dış politika haberlerinin ise yüz yirmi dört (124) tanesinde ikili karşıtlık bulunmaktadır ve bu rakam dış politika haberlerinin yüzde altmışında (%60) eril değerlerin hâkim olduğunu göstermektedir. Eril değerlerin öne çıktığı haberlerde de ikili karşıtlıklardan bazıları daha çok öne çıkmaktadır. Militarizm-annelik eril zihniyet vurgusunun olduğu haberlerin yüzde otuz beşinde (%35), rasyonellik-duygusallık yüzde otuz dördünde (%34) ve dost-düşman ise yüzde yirmi birinde (%21) bulunmaktadır.

	Toplam	İç Politika	Dış Politika
Toplam Haber Sayısı	751	75%	25%
Eril Değerlerin Olduğu Haber Sayısı	31%	19%	60%
Militarizm-Annelik	35%	32%	38,00%
Rasyonellik-Duygusallık	34%	20%	47,50%
Dost-Düşman	21%	7%	34%
Egemenlik-Bağımlılık	17%	6%	26%
Erkek-Kadın	14%	25%	4%
İktidar Sahibi-Tahakküme Tabi Olmak	13%	26%	2%
Savaş-Barış	12%	1,80%	21%
Utancı-Şeref	12%	19%	6%
Erillik-Dişilik	10%	17%	4%
Korumak-Muhtaç Olmak	10%	11%	8%
Güçlü-Zayıf	8%	9%	8%
Cesaret-Korku	5%	10%	1,60%
Kamusal Alan-Özel Alan	2%	4%	0,00%

Tablo 5. 1. Gazete Verilerinin Oransal Dağılımı

Buradan çıkarılabilecek en önemli sonuç, her ne kadar Çiller ile ilgili haberlerin yüzde yetmiş beşi (%75) iç politika ile ilgili olsa da eril değerlerin daha ön

plana çıktığı haberlerin dış politika haberleri olduğudur. Daha önce belirtildiği üzere, bir yapı içerisinde toplumsal cinsiyet değerlerinin varlığı daha görünür hale getirmekte, kurumların cinsiyetlendirilmiş doğasını anlamak oldukça önemlidir. Böyle bir sonucun çıkması da bir kurum olarak dış politikanın, eril zihniyetin tahakkümü altında hâkim olduğunu gösterdiği için önem taşımaktadır.

Hâkim olan anlayışta, kadınların yüksek politika alanlarından biri olarak değerlendirilen dış politikaya katılmasının olası bir güvenlik riski yaratacağı ve bir güvenlik zafiyetine neden olabileceği korkusu vardır. Bunun da temelinde çocuk bakımı veya anneliğin kadınları erkeklere göre daha şefkatli, korumacı ve merhametli hale getirmesi ve bu duyguların da onların dış politika davranışlarına yansyacağı varsayımı yatmaktadır (Togebly 1994, 377). Çünkü dış politika eril bir alandır ve karar alma mekanizmalarına dâhil olabilmek için kadınların duygusallığından eril özelliklere sahip bireylere ihtiyaç vardır. R. W. Connell, doğal olan bir eril-dişil farklılığının yoğun bir şekilde vurgulanmasına gerek olmadığını dile getirmektedir (Connell 1998, 11). İncelenen dış politika haberlerinde Çiller'in eril değerleri fazlasıyla öne çıkaran açıklamalarda bulunması ve bazen bir cümle içerisinde birden fazla ve sürekli vurgulayarak bu değerlere dikkat çekmesi de Connell'in bu açıklamasını akla getirmektedir.

Bir kadın olarak bir yandan eril olarak nitelendirilen bu alanın içinde yer alıp diğer yandan da yerleşik korkuların gereksiz olduğunu gösterme çabasının bir sonucu olarak, Çiller'in bu yoğun vurgulamalara ihtiyaç duyduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca yine bu anlayıştan kaynaklı bazı haberlerde Çiller'in 'erkek gibi' olduğuna dair bir vurgunun mevcut olduğunu görmekteyiz. Dış politika haberlerinde toplumsal cinsiyete dayalı ikili karşıtlıkların oldukça fazla olması Judith Butler'in "*performatif edim*" kavramının gerçekleştiğini de göstermektedir. Performatif edimde bir şeyin

söylenmesi ile gerçekleşmesi eş zamanlıdır (Butler 2005, 20). Bu tarz haberler hem dış politikanın cinsiyetlendirilmiş doğasını güçlü bir şekilde tekrar vurgulamakta hem de Çiller'in eril değerleri ön plana çıkaran, hatta kendisini erilleştiren, bir duruş sergilemesine neden olmaktadır. Yapılan inceleme sonucu genel olarak, Tansu Çiller dönemi dış politikasının eril bir alan olarak yeniden üretildiğini ve bu dönemde medyada yer alan söylemlerin eril değerler etrafında olumlandığını söyleyebilmekteyiz.

5.3. Söylem Analizi

Cumhuriyet Gazetesi'nde incelenen haberlerin bir kısmından Çiller'e ait bazı söylemler belirlenmiştir. Metodoloji bölümünde belirtildiği gibi bu seçilen söylemler, James Paul Gee'nin söylem analizindeki yedi gerçeklik arasından kimlik üzerinde yoğunlaşarak incelenecektir. Bu söylemler aracılığıyla, Çiller'in hangi kimliği veya kimlikleri öne çıkardığı ve bu öne çıkartılan kimliklerin hangi toplumsal gruplara bir şeyler eklemekte veya onlardan bir şeyler çıkarmakta olduğu soruları sorulacaktır. Ayrıca Gee, söylem analizinde gerçekliklerin yanında 'resmedilmiş dünyalar' ile ilgili soruların da gerekliliğini vurgulamaktadır. Resmedilmiş dünyalar ile ilgili sorulardan bir kısmı, söylemde hâkim bir resmedilmiş dünyanın varlığı ve diğer dünyalar ile farklılıklarının ne olduğu üzerinedir. Bu tezde söylemler erillik ve dişilik kavramlarının üzerinden gidilerek inceleneceği için, ele alınan söylemlerin hepsinde iki farklı resmedilmiş dünyanın varlığı söz konusudur.

Resmedilmiş dünyaların bir tarafında eril değerlerin, eril inançların ve bunlara uygun eril eylemlerin öne çıktığı bir dünya; diğer tarafında ise eril değerlerin zıtı olarak konumlandırılmış ya da yeniden-üretilmiş dişil değerlerin, dişil inançların ve dişil eylemlerin ağırlıkta olduğu bir diğer dünya bulunmaktadır. Bu nedenle söylemlerde resmedilmiş dünyalarla ilgili analizler yapılırken hâkim olanın ne

olduğunu tekrarlamak yerine, resmedilmiş dünyalar ile bazı olgular arasındaki ilişkiye dair sorular üzerinden gidilecektir. Bunlar;

- i. Araştırılan eril ve dişil dünyalardan hangisi ile söylemde bir uyum veya rekabet yaratıldığı,
- ii. Söylem içindeki hangi metinlerin, etkileşimlerin ve kurumların bu dünyanın tahakkümüne katkı sağladığı,
- iii. Söylemin nasıl toplumsal, kültürel ve politik ilişkileri oluşturduğu, yeniden ürettiği ve dönüştürdüğü ve bunda hâkim dünyanın etkisinin ne olduğu şeklindedir.

Temmuz 1996'da DYP'nin İzmir İl Kongresi'nde Çiller'in konuşması şu şekilde aktarılmaktadır:

“Milliyetçi misiniz? ... Bizim için bayrak azizdir. Gözümüz bayrakta, kulağımız ezandadır. Çünkü biz inançlıyız, çünkü biz camiye Avrupa'ya kadar götürmeye kararlıyız... DYP olarak yine öne çıkarız, bağrımızı siper ederiz, yine ülkeyi hizmete, aydınlığa taşırız.”¹⁴

Bu söylemde öne çıkan kimlik, milliyetçiliktir. Çiller öncelikle karşısındaki alıcılara ‘milliyetçi misiniz?’ sorusunu yönelterek aslında ‘onların’ ‘biz’ diye tanımladığı kategoriye dâhil olup olmadıklarını sorgulamaktadır. Çünkü bu sorunun ardından kendi kimliğinin bir parçası olan kimi zaman kendi kimliğiyle özdeşleştirdiği DYP'nin milliyetçi kimliğini sahiplenmekte ve çeşitli şekillerde vurgulamaktadır. Milliyetçi ideolojide oldukça kutsal bir yere sahip olan ‘bayrak’, ‘ülke’ ve ‘vatani uğruna gerektiğinde kendini feda edebilme’ unsurlarına (Anderson 1993) DYP'nin sahip olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Türk milliyetçiliği için kutsal bir önemi olan ‘din’ olgusuna (Karpas 2010) da konuşmada bir atıf söz konusudur. İslam dininin göstergeleri olan ‘ezan’ ve ‘cami’ Çiller'in söyleminde kendilerine yer

¹⁴ “Çiller: Protokol, Laiklik Teminatı”, *Cumhuriyet*, 05.07.1996

bulmaktadır. Özellikle İslami ritüellerin sembolü olan caminin Hristiyan Avrupa'ya kadar Türkler tarafından götürüleceğine dair vurgu, dinleyicilerin duygularını harekete geçirerek milliyetçi bir kimlik atfedilen DYP ile kendileri arasında bir bağ kurabilmeleri için kullanılmaktadır. Bu söylemler ile milliyetçi ideolojiyi barındıran bir kimliği hem bizzat kendi üzerine almakta hem de bu konuşmayı dinleyen seçmenlere DYP'nin kimliğinin tarif ederek onların da bu doğrultuda düşünmesi ve hareket etmesine zemin hazırlamaya çalışmaktadır.

Tezin teori kısmında da değinildiği gibi milliyetçilik, eril değerlerin ön plana çıkarıldığı ve bunların devamını sağlayan ideolojilerden biridir. Bu nedenle söylemde milliyetçiliğe vurgu yapılması, eril olarak resmedilen bir dünyanın ön plana çıkması anlamına gelmektedir. Bir toplum içindeki gücün temel kaynağını kan, dil, din, etnisite, vb. üzerine kurulmuş millet bağı olarak gören bu ideoloji, ülkeye/vatana bağlılığa özel bir anlam yüklemektedir. Milliyetçi ideoloji, içinde sadece ülkenin güvenliğini sağlamayı değil, aynı zamanda gücü elinde bulundurmaya, o milletin sahip olduğu değerlerin devamını sağlayarak doğal rekabet ortamında (yani uluslararası ilişkilerde) diğer milletlere karşı bir üstünlük kazanmayı da hedeflemektedir.

Bu ideallerin en önemli özelliği eril değerlerle bir uyum içerisinde olmasıdır. Baktığımız zaman ülkesine bağlı bir birey olarak hizmet etmek ve onun bayrak, cami, ezan gibi değerlerinin önemini hatırlatmak ve diğer ülkelere bu değerleri taşıyarak üstünlük kazanmanın önemini vurgulamak, Çiller'in bu söyleminde dikkat çekmektedir. Ayrıca Türkiye'nin hâlihazırda bir mücadele içinde olduğunu dile getirirken tarihe atıfta bulunulması ve bu mücadelenin devamındaki kararlılık unsurunun dile getirilmesi, yine milliyetçi ideolojiyle paralel söylemlerdir. Bütün bu söylemlerde milliyetçi ideolojiye hakim eril dünyanın tahakkümünü onaylayarak bu

tahakkümü yeniden-üretmekte ve onu politikaya entegre etmektedir. Söylemin eril dünya resmine uyumlu olması, dinleyiciden de bu uyumun devamını beklemelerine ve bunu normalleştirmelerine zemin hazırlamaktadır.

Temmuz 1996'da DYP'li kadınlarla yaptığı toplantıda Çiller'in sözleri şöyle aktarılır:

“Bu mücadeleyi kadınlarımız için yapıyorum. ‘Buraya bir erkek sesi lazım’ diyen muhalefet liderleri oldu. Ama görüldü ki, bir Türk anası da tıpkı Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi canını hiçe sayarak gerekeni yapar.”¹⁵

Bu söylemi ilk başta ele aldığımız zaman, eril dünyanın hâkim- olduğu zihniyetin bir ürünü olan, kadınların dış politikada yeri olmadığı ve karar alıcı mekanizmada eril değerleri yürütebilecek birinin varlığının gerektiğine dair inanışlara bir karşı çıkışın söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca öyle ki Çiller, Türk siyasi hayatındaki varlığını sürdürmesini kadınlar adına yapılan bir çaba olarak değerlendirmekte ve bu çabanın genel algıları değiştirmek üzerine olduğunu vurgulamaktadır. Böylece söylemin eril dünya ile bir rekabet içinde olduğu da söylenebilecektir.

Fakat ilk iki cümleden sonraki söylemlerine bakarak bu yorumların bir bütün olarak Çiller'in söylemini açıklamadığını görmekteyiz. Kadınları ve bir kadın olarak kendisini eril dünyaya dâhil etme çabasını eril değerlere karşı çıkararak değil; tam tersi şekilde bu değerlerin bir kısmını yeniden gündeme getirerek, yeniden-üretmek yapmaktadır. Genel olarak millet, erkek bir reisin bulunduğu ve kadınların da kendilerine verilen rolleri yerine getirdikleri ataerkil bir ‘aile’ olarak tasvir edilmektedir. Millet bu noktada, aynı ataerkilliğin bir üst basamağını ya da “geniş aileyi” meydana getirmektedir (Nairn 1997/2015, 167). Bu geniş aile, erillik ve

¹⁵ “Ülkeyi Yılmaz’a Teslim Edemezdim”, *Cumhuriyet*, 06.07.1996

dışılık kavramları gözetilerek, onlara uygun olacak şekilde kurgulanmıştır. Kadının bir millet içindeki en önemli görevi milletin biyolojik yeniden-üreticisi olarak anneliktir. Söylemde Türk kadını yerine ‘Türk anası’ denilmesi, kadının bu ‘kutsal’ görevini hatırlatmak içindir.

Kadınlar milliyetçi ideolojide erkeklere göre biraz daha farklı şekillerde konumlanır; çünkü kadınların bulunduğu konum, tarihsel şartlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Özellikle savaş dönemlerinde kadınlar eğer erkeklere atfedilen unsurları yerine getirmek zorunda kalmış ve bunu başarmışsa, ‘normal’ olanın ötesine geçmiş, ‘kahraman’ konumuna yerleşebilir. Türkiye tarihi için bu özel durumlardan bir tanesi Kurtuluş Savaşı dönemidir. Halide Edip Adıvar, Erzurumlu Kara Fatma, Şerife Bacı ve Nene Hatun gibi isimler Kurtuluş Savaşı sırasında kahraman konumuna yerleşebilen kadınlardan bazılarıdır. Çiller’in sözlerinde bunun tekrar dile getirilmesi, kadının böyle bir konuma gelmesinde erkeğe ait sayılan ‘cesaret’ ve ‘savaşabilme yetisi’ gibi unsurların gerekli olduğu algısının bir onaylanma biçimidir. Eril dünyanın çeşitli değerleri ve sembolleştirmeleri ile önem kazanan kadına yeniden vurgu yapılması ve gerektiği zamanlarda bunun yeniden yapılacağına dile getirilmesi algıların devamını sağlamada önemlidir. Her ne kadar eril dünyaya rakip bir duruş gibi gözükse de Çiller’in bu söylemi, dış politikanın ve ülkenin güvenliğinin ancak eril değerler etrafında yürütülebileceği algısını ve bu eril zihniyetin hâkim olduğu dünyada kadına verilmiş olan rolleri yeniden-üretmektedir. Söylemde Çiller gerek kendisi için gerekse de DYP’li kadınlar/seçmenler için ortak bir kimliği dile getirmektedir. Bu kimlik, milliyetçi ideolojiyle uyumlu resmedilmiş bir kadın kimliğidir.

Ağustos 1996’da Erbakan’ın hem içeride hem dışarıda eleştirilen İran gezisi üzerine Çiller’in yorumu şu şekildedir:

“Umuyorum ki gerek Suriye’de, gerek İran’da olsun, PKK’yı destekleyen girişimler son bulsun. Bugüne kadar bunların olmadığı söylenemez. Eğer böyle bir şey olursa Türkiye bunun gereğini yapar. Ama bu bizim iyi komşuluk ilişkilerinden yana olmadığımız anlamına gelmez. Doğalgaz anlaşmasından yanayım. Elektrik de alalım. İran’la 400 milyon dolarlık (ticaret) açığımız var. Bunu kapatalım. İlişkileri geliştirelim. Bunun gereği ve ön şartı da bu ülkelerin teröre destek vermemeleridir. Destek vermeleri durumunda Türkiye gereğini yapar. Türkiye elbette kendi çıkarlarını koruyacaktır.”¹⁶

Bu söylemde Türkiye’ye bazı değerler üzerinden bir kimlik atfedilirken, Suriye ve İran da bu kimliğe göre karşıt bir kimliklendirmeye tabi tutulmaktadır. Türkiye, ticari açıdan çıkarlarını düşünen, komşularıyla iyi ilişkiler geliştirmeyi destekleyen ve çıkarlarını tehdit eden bir durumla karşılaştığı takdirde gereğini yapabilecek zor gücüne sahip bir ülke olarak tasvir edilmektedir. Bunlar aynı zamanda Türkiye’nin çıkarlarını gözetebilecek rasyonelliğe ve otonomiye sahip olduğunu göstermektedir. İran ve Suriye ile ilişkileri geliştirmenin temel şartı olarak bu ülkelerin, Türkiye’nin bu kimliğini gözeterek, bu temel değerlere yakın bir duruş sergilemeleri belirlenmiştir. Çünkü her iki ülkenin de Türkiye’de yaşanan terör olaylarına destek vermeleri, Türkiye’yi karşılarına almalarına; Türkiye’nin istediği ve rasyonel –ya da olması gereken, normal- ilişkilerin geliştirilememesine neden olmaktadır. Çiller’e göre eğer İran ve Suriye de rasyonel davranıp teröre destek vermekten vazgeçerse, ülkeler-arası ilişkiler bir ilerleme platformu bulabilecek ve bu durum hem ekonomik açıdan hem de siyasi açıdan tüm tarafların kazanmasına neden olacaktır.

Türkiye’ye atfedilen kimliğin en önemli özelliği, kudretli bir devlet olarak değerlendirilen özellikler taşıyor olmasıdır. Teori bölümünde de vurgulandığı üzere, devletin ve karar alma mekanizmalarında yer alanların rasyonel, otonom, yeterli ve güçlü olması gerekmektedir. Bu özellikler, ikili karşıtlıklar üzerinden değerlendirilen eril ve dişil kavramlarında da saklı tutulur. Erillik rasyonellik, analitik bakış ve güç

¹⁶ “Dış Politika Skandalı”, *Cumhuriyet*, 13.08.1996

ile eşleştirilirken; dişilik bunların tam karşısındaki de irrasyonellik, estetik bakış ve zayıflık/duygusallık ile eşleştirilmektedir. Türkiye'nin İran ve Suriye'ye karşı duruşunda bu değerlerin ön plana çıkarılması, söylemde hâkim olan resmedilmiş dünyanın eril bir dünyayı tasvir ettiğini göstermektedir. Bu kez herhangi bir doğrudan erillik sembolüne başvurulmadan resmedilmiş de olsa, eril dünyanın kavramlarını içeren bir kimlikle Türkiye'yi değerlendirmek, Türkiye'nin politik ilişkilerini ve politik kimliğini bu değerler çerçevesinde oluşturmaya ve genelde bu değerler üzerinden belirlenen dış politikanın yeniden-üretimine sebep olmaktadır.

Ağustos 1996'da devlet tesislerinin özelleştirilmesi ile ilgili valilerle toplantı yapan Çiller, toplantıda şu şekilde konuşmuştur:

“İç teröre karşı koyduğumuz gibi dıştan gelecek her türlü zararlı hareketlerle de aynı kararlılıkla mücadele etmeliyiz... Yurtiçindeki terörün çözümü konusunda nasıl ki büyük mesafeler kat ettik, aynı kararlılıkla yurtdışından gelen teröre karşı da mücadele etmelisiniz. Buradan sınır komşularımızı uyarıyorum. Biz onlarla ilişkilerimizi geliştirmek istiyoruz, onlarla barış içinde dostça yaşamak istiyoruz. Ancak ülke bütünlüğümüzü bozmaya yönelik, komşularımızdan gelebilecek olası zararlı hareketlere karşı büyük kararlılıkla karşı çıkacağız... Çünkü halkın anası ve babası sizsiniz (valiler). Devlet şefkatlidir. Onlardan [halktan] devletimizin şefkatini, sevgi ve saygınızı eksik etmeyin.”¹⁷

Söylemde üzerinde durulan temel mesele, Türkiye'nin güvenliğidir. Ülkenin hem içeride hem dışarıda terör tehdidiyle karşı karşıya olduğu vurgulanmaktadır. İçerideki tehditlere karşı Türkiye'nin kararlı bir şekilde hareket ettiği ve büyük ölçüde sorunun halledildiği söylenmektedir.¹⁸ Fakat dışarıdan, özellikle sınır

¹⁷ “Çiller: Devlet Tesislerini Özelleştirin”, *Cumhuriyet*, 20.08.1996

¹⁸ Her ne kadar Çiller'in iddiası bu yönde olsa da Gökhan Bacık ve Bezen Balamir Coşkun, Türkiye'nin PKK sorunu ile ilgili politik çözüm üretme konusunda yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Çiller'in de bu geleneğin devamını getiren karar vericilerden biri olduğunu söylemektedirler. PKK ile müzakere yapılmasının ya da askeri olmayan herhangi politik bir stratejinin daha çok talebi beraberinde getireceğini ve Türk devletinin zayıflığının bir işareti olacağını düşündüğünü belirtmektedirler. Bu nedenle PKK sorununun toplumsal boyutu ele alınmamış, sadece askeri bir problem olarak görüldüğünden sorunun halledilmesi yerine daha da derinleşmesine neden olmuşlardır (Bacık ve Coşkun 2011, 255).

komşularından kaynaklanan tehditlerin varlığından da bahsedilmektedir. Burada akla gelen unsur, güvenlik meselelerinde öne çıkan ‘maskülen koruma mantığı’dır. Eril özellikler çerçevesinde algılanan devlet, onun mekanizmaları ve karar alıcıları, içeride korunmaya muhtaç olanları ve devletin bekasını düşünerek tehditlerle yüzleşmekte ve düşmanlara karşı onları korumaktadır (Young 2003, 2). İster içeride ister dışarıda bu tehditlerin varlığı hem devletin zor araçlarını kullanımını ‘meşrulaştırmakta’ hem de içerideki kurumların ve vatandaşların bu tavra uygun bir biçimde hareket etmesini sağlamaktadır. Buradaki en önemli mesele, tehdit unsurunun sürekliliğidir.

Söylemin alıcıları valilerdir ve Çiller valilerden bu tehditlerin farkında olarak, devleti temsil eden bir konumda bulduklarından tıpkı bir devlet gibi korumacı tavırla hareket etmelerini gerektiğini açık bir şekilde dile getirmektedir. Eril değerlerin yüklü olduğu imaj ile kahramanlık idealinin bir birleşimi olan ‘maskülen koruma mantığı’nın önemli noktası, güvenlik-devletini bir aile olarak betimlemesi ve karar alıcıların da ailenin ‘iyi erkeği’ imajını sahiplenmesidir. Kısacası, nasıl iyi bir aile reisi ya da baba figürü, evinin güvenliğini gözetmekte ve evin içinde kendisine tabi olanı korumak adına tehditlere karşı cesurca durup, risk almaktan çekinmiyorsa aynı davranışını karar alıcıların da devleti için yapması beklenmektedir (Young 2003, 4). Çiller de konuşmasında valileri halkın anası ve babası olarak nitelendirerek, karar alıcıların güvenlik konusundaki görevlerini yeniden-hatırlatmaktadır.

Güvenlik konusu yüksek politika alanlarından biri olarak değerlendirildiğinde ve maskülen koruma mantığı güvenlik-devleti politikaların merkezine yerleştirildiğinde eril değerlerin hâkimiyetine neden olmaktadır (Young 2003, 8). Nitekim söylemde eril dünya ile bir uyum söz konusudur ve tehdidin sürekliliğine karşılık, devletin kararlı bir şekilde koruması teminatı verilerek, tüm politikaların bu

algılara uygun bir biçimde oluşturulduğu vurgulanmaktadır. Türkiye, bir önceki söylemde olduğu gibi güçlü, kararlı ve rasyonel bir aktör kimliği ile özdeşleştirilmektedir. Ayrıca Çiller, bir karar alıcı olarak kendisine ve valilere de bu kimliği yüklemektedir. Mücadele karşısında kararlılıkla hareket eden ve rasyonel bir şekilde barıştan yana olsa da, kendi devletinin çıkarlarını ve güvenliğini her şeyin üstünde tutan, açıkça eril değerlerle betimlenmiş, bir karar alıcı kimliği söz konusudur.

Eylül 1996'da Kıbrıs adasındaki Rumlar ve Türkler arasında gerginliklerin yaşanması ve Rumların sınırda çeşitli gösteriler yapması üzerine Çiller'in açıklamaları şöyle aktarılmıştır:

“Eğer öç alma olayı olacaksa 16 günlük bebelerin öç almalarından başlamak gerekir. Masum bebekler dahi Kuzey Kıbrıs'ta öldürülmüştür... Bütün dünyanın dikkatini bir kez daha çekiyoruz. Daima Yunan tarafında olayları tırmandırma eğilimi vardır, bir oldubittiyi ortaya koyma eğilimi vardır, ama Türkiye bunlara müsaade edemez.”¹⁹

Yunanistan ile Kardak Krizi'nin ardından, Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerle Türk-Yunan ilişkilerinin gerilmesi üzerine yapılan bu açıklamada, Çiller Türkiye'yi ve Yunanistan'ı belli kategorilere yerleştirmektedir. Milliyetçi ideolojide, millet kendine bir kimlik inşa ederken aynı zamanda karşı taraf için de farklı özellikler üretir. Dünya basitçe 'biz' ve 'onlar' şeklinde ikili kategoriler üzerinden yorumlanmaya başlar. 'Biz'in nasıl olduğunu dile getirirken, 'Onlar'ın kimliği de kaçınılmaz biçimde diyalojik olarak inşa edilir (Sampson 2008, 97-110). Çünkü kendimizi 'Onlar'ın kimliğine, onların kimliğini de 'Biz'imkine göre konumlandırırız. Böyle bir ayrımın en önemli özelliği içeride milliyetçi ideolojinin meşruluğunu devam ettirmeye yardımcı olmasıdır. Burada Türkiye'nin milli kimliğinde tarihsel olarak

¹⁹ “Çiller: 16 Günlük Bebelerin de Öçleri Var, *Cumhuriyet*, 09.09.1996

süregelen bir ‘öteki’/’onlar’ olarak yer alan Yunan kimliği yeniden diyalojik bir öteki olarak karşımıza çıkmaktadır. Ötekine kimlikler verilirken çeşitli cinsiyetlendirilmiş olgulardan hareket edilir; öteki, aşırı eril özelliklere ya da dişil karaktere sahip şekilde tasvir edilmektedir. Böylece ötekinin negatif yönlerini öne çıkararak onu dışlamak istenmektedir. Yuval-Davis’in ‘cinsiyetlendirilmiş şeytanlaştırmalar’ (Yuval-Davis 2010, 107) olarak tanımladığı bu durum, Çiller’in açıklamasında da bulunmaktadır. Yunanistan’ı masum bebekleri bile öldüren ve ikili ilişkilerin rasyonel bir şekilde ilerlemesine engel olan aşırı saldırgan ve agresif tavra sahip bir devlet olarak değerlendirmek cinsiyetlendirilmiş şeytanlaştırmalara örnek olacak niteliktedir.

Söyleme göre iki ülke arasındaki gerginliği ve agresifliği tırmandıran taraf Yunanistan’dır ve bu saldırgan tavrı rasyonel olmamakla birlikte Türkiye’yi de kendini savunmak zorunda bırakarak, güvenlik paranoyasını artırmaktadır. Ul’de realist yaklaşımın temeli, burada bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Rum tarafının saldırganlığı, 16 günlük bebekleri bile öldürebilecek kadar, ifadesiyle dramatik bir şekilde ele alınmaktadır. Bu sayede söylem, Türkiye’nin uluslararası arenadaki hareketlerinin sebebi olarak bu aşırı eril (şeytani) ötekiye maruz kalmış olmasına ve Kıbrıs politikasının da bu ötekiye göre şekillendirdiğinin anlaşılması gerektiğine odaklanmaktadır. Cinsiyetlendirilmiş kimliklerin ağırlıkta olduğu bu söylemde yine eril bir zihniyetin varlığını görmekteyiz. Tarihteki deneyimlerin dile getirilmesi, aşırı agresiflik ile rasyonel olmama durumlarına vurgu ve iki ülke arasındaki gerilimi, bu kimlikler üzerinden yorumlamak, eril değerler etrafında şekillenmiş milliyetçi ideolojilerin devamını sağlamaktadır.

Eylül 1996’da Erbakan’ın Libya gezisinde Kaddafi ile yaptığı basın toplantısında, Kaddafi’nin tabiri caizse Erbakan’ı ‘azarlaması’ ve Türkiye’nin iç

politikalarını eleştirmesi ile gezi büyük bir skandala dönüşmüştür. Yaşananların ardından Çiller, çeşitli zamanlarda Kaddafi ile ilgili açıklamalar yapmış ve olayları yorumlamıştır. Bu konudaki görüşlerini ortaya koyduğu konuşmalardan bazıları şu şekildedir:

“Herkes ayağını denk alsın, dostlar dostluğunu bilsin. Türkiye’nin tek bayrağı, tek milleti vardır. Can veririz, çakıl taşı vermeyiz; gerisi vız gelir vız. Kim ne derse desin biz yolumuza dümdüz devam ederiz... Türkiye bağımsız bir ülkedir. Türk dış politikası kimsenin ipoteği altında değildir. Türk Başbakanı istediği her yere gider... Türkiye bu konuda kimseye hesap vermek zorunda değildir.”²⁰

“Kardeşimiz diye, Libya halkının başında olan Kaddafi böyle bir şey diyemez de demeyiz. Kaddafi’ye “Sen haddini bil” demedik mi? Dost elini uzatırız, anlamamışsa o zaman düşmanlığımızdan korksun. Türkiye bağımsız, güçlü, kararlı bir ülkedir. Hayallerle bir yere varılmaz. Onlar bizim kardeşimiz diye yola çıkmayız.”²¹

“Çöl Bedevisi...”²²

Kaddafi ile ilgili söylemler yine devletin güvenlik kaygılarını ön plana çıkarmaktadır. Bir devletin güvenlik kaygılarında başlıca üç aktör vardır: ulus içinde güvende kalması gerekenler, dışarıdan herhangi bir tehdit oluşturmayan, zaman zaman da destek olan dostlar ve her an saldırmak için bekleyerek tehdit oluşturan düşmanlar. Bu kaygıların merkezinde yine cinsiyetlendirilmiş algılar yer alır. Teori bölümünde detaylı bir şekilde anlatıldığı üzere güvenlik ve milliyetçilik ile ilgili konuların/politikaların doğası cinsiyetlendirilmiştir. Koruyan ve korumaya muhtaç olan, tehdit eden ve kendini bu tehdide karşı koruyan/koruyamayan, güçlü ve zayıf gibi ikiliklerin her biri, temelde eril-dişil ikiliğini yankılar.

Çiller’in üstte alıntılanan açıklamalarında söylem, öncelikle, Türkiye’nin güvenlik kaygıları taşıyan bir ülke olarak milliyetçi bir duruşa sahip olduğunu vurgulamaktadır. Yine bayrak gibi bir milliyetçilik sembolü ve vatanın tek bir taşıyıcı

²⁰ “Erbakan Hemen İstifa Etsin”, *Cumhuriyet*, 07.10.1996

²¹ “Libya Çelişkisi Gizlenemedi”, *Cumhuriyet*, 10.10.1996

²² “Çiller Yılmaz’a Yüklendi”, *Cumhuriyet*, 17.10.1996

bile vermemek için kendini feda etme ideali dile getirilmektedir. Bütün bu vurgulamalarda dikkat çeken olgu, milliyetçi ideolojide yeralan eril-dişil imajlarının en net şekilde vurgulandığı millet ve vatan kavramsallaştırmalarının izlerini taşımasıdır. Millette eril değerlerden gelen kardeşlik, birlik ve bu birlikten doğan bir güç söz konusudur (Nagel 2011, 73). Söylemde ‘biz yolumuza devam ederiz’-‘can veririz’ gibi inşa edilmiş ‘Biz’e vurgu yapan ifadelerin yer alması, bir birliği işaret etmekle birlikte; gücün öne çıktığı bir tavır da ortaya koymaktadır. Öte yandan vatanın toprakları tıpkı bir kadının bedenini temsil eden ‘namus’ kavramı gibidir, korunmaya muhtaçtır ve dahası ne pahasına olursa olsun korunması gerekmektedir. Bu toprağın küçük bir çakıl taşıyı vermek yerine, birlikte yer alanların canını vermeyi tercih edeceğinin temel sebebi de budur. Söylemde Türkiye’nin (eril) kimliği açık bir şekilde bağımsız, güçlü ve kararlı bir ülke olarak belirtilmektedir.

Güvenlik kaygılarının merkezinde yer alan dostluk-düşmanlık kavramları da Kaddafi konusunda ağırlıklı bir şekilde kullanılmaktadır. Türkiye’nin iç politikasını eleştirerek ve Türkiye’nin güvenliğinde öncelikli bir mesele haline gelmiş PKK meselesinde terör örgütüne hak veren bir konuşma yapan Kaddafi, artık ‘dost’ olarak tanımlanmaktan çıkmıştır. Çünkü ülke adına tehdit unsurlarını hem destekleyen bir dış öge hem de tehdit oluşturabilecek bir unsur haline geldiği düşünülmektedir. Bu durumda yine milliyetçi ideolojinin bir getirisi olarak, karşı tarafın ötekileştirilmesine neden olmaktadır. Çiller, Kaddafi konusunda bu ötekileştirmeyi ‘negatif kodlamalar’ üzerinden yapmaktadır. Bunun en güzel örneği, ‘çöl bedevisi’ tanımıdır.

Sonuç olarak, söylemlerde yine eril bir dünyaya ait algıların yer aldığını görmekteyiz. Türkiye’nin bu konu ile ilgili güvenlik politikaları ve Libya ile o dönemdeki ilişkileri bu algılar üzerinden şekillenmektedir. Kaddafi’nin Türkiye’nin

iç meseleleri ile ilgili yaptığı konuşmaların ve başbakana karşı gösterdiği tavrın temel sebebinin yine milliyetçi ideoloji olduğunu düşünürsek, Kaddafi'nin Türkiye'ye karşı bir negatif kodlama yaptığını görürüz. Bu negatif kodlamalarda Türkiye'nin bağımlı olması, bağımlılığının sonucu olarak egemenlikten yoksun olması yani dışıl değerlerle nitelendirilmesidir. Çiller de açıklamalarında Türkiye'nin nasıl eril değerlerle bağlantılı bir kimliğe sahip olduğunu vurgulayarak ve ülkeyi ideal erkeklik kalıpları ile özdeşleştirerek Kaddafi'nin kodlamalarına karşı çıkmaktadır.

Güney Kıbrıs'ın Rusya'dan füzeler alması ve bunları hem Kuzey Kıbrıs'ı hem de Türkiye'yi hedef alabilecek şekilde yerleştirilmesi üzerine Ocak 1997'de Çiller'in açıklaması şu şekildedir:

“Yunanistan adayı bir barut fıçısı ve çatışma odağı haline getiriyor. Rumlar uzlaşma yerine gerginlik politikası izliyor. Yunanistan'ın Kıbrıs Rumlarını alet ederek, Türkiye'ye karşı bir husumet politikası gütmesi ve Türkiye'nin güneyini Kıbrıs Rum Kesimi üzerinden tehdit etmeye yeltenmesi son derece tehlikeli ve sorumsuz bir politikanın ürünüdür. Açıkça belirtiyorum bu füzeler ya konmayacak ya konmayacak. Konursa eğer Türkiye gereğini yapacaktır. Ne gerekiyorsa o yapılacaktır. Eğer bunun içerisinde vurulması gereği varsa, bu da yapılacaktır.”²³

Bu söylem, Kuzey Kıbrıs sınırında Rumların protestoları üzerine yapılan söylem ile benzerlik göstermektedir. Tıpkı bir öncekinde olduğu gibi biz ve ötekiler üzerinden gidilmektedir. Yunanistan ötekileştirilmesi, aşırı eril değerler ya da Yuval-Davis'in betimlemesi ile şeytanlaştırma aracılığıyla yapılmıştır. Adadaki gerginliğin temel nedeni olarak Yunanistan'ın çatışmaya neden olan (irrasyonel) hareketlerde bulunması, düşmanlık politikası yürütmesi ve bu politikaların sorumluluktan ve rasyonellikten uzak olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin bu politikalar karşısında güvenliği adına gerekeni yapabilecek güçte ve kararlılıkta olduğu da dile

²³ “Türkiye Rest Çekti”, *Cumhuriyet*, 11.01.1997

getirilmektedir. Türkiye'nin Yunanistan'a karşı yürüteceği politikanın yani 'biz'in dayanağı 'Onlar'ın aşırı eril/şeytanca tavrıdır. Bu kimlikler çerçevesinde ortaya konulan söylem, eril bir dünyanın izlerini taşımaktadır. Saldırganlık ve ona karşılık olarak güvenlik adına sahip olunan sorumluluk ve kudret yine eril algıların ürettiği bir dış politika anlayışından kaynaklanmaktadır.

5.4. Sonuç

Bütün bu incelenen söylemlerden hareket ederek, Connell'in üçlü erillik sistemi ile söylemler arasında bir bağlantı kurabiliriz. Bu sistem içinde, hegemonik erillik dış politikada çeşitli modeller, istekler, imajlar ve şablonlar ortaya koyarak irade, şeref, cesaret, rekabet, güç, otonomi, dost-düşman gibi değerlerin ön plana çıkmasına neden olmaktadır (C. Beasley 2008, 95) ve Çiller'in ortaya koymuş olduğu söylemlerin hemen hepsinde hegemonyanın devamını sağlayan motifler tespit edilmektedir. Bu nedenle, Çiller'in dış politika alanında bir karar verici olarak 'tutucu erillik' (Connell 1998, 154) çerçevesinde değerlendirilebileceğini söyleyebiliriz. Böyle bir çıkarımda bulunmak, dış politika alanının 'erkek işi' olduğunu ve bir kadın olarak Çiller bu alanda yer alsa bile tıpkı bir erkek gibi hareket edebildiği sürece onun gerçek bir parçası olabileceği algısını pratikte de uyguladığını yani performatif edimi gerçekleştirdiğini göstermektedir. Zaten toplumsal cinsiyet ile ilgili pratiklerle yakından bağlantılı olan söylemlerin analizlere dâhil edilmesinin önemi, toplumsal cinsiyet kimliklerinin siyasetin içine katılma süreçlerini anlamaya ve performatif edimlerin doğallığını bozmaya yardımcı olmasıdır. Kısacası, yapılan söylem analizi cinsiyetlendirilmiş bir kurum olan dış politika alanında Çiller'in bakanlığı süresince erkek egemen zihniyeti devam ettirdiğini ve bu zihniyetten kaynaklı iktidar ilişkilerini yeniden-ürettiğini göstermektedir.

BÖLÜM VI

SONUÇ

Bu tezde araştırılması amaçlanan temel mesele, Türkiye'nin tek kadın dışişleri bakanı olan Tansu Çiller üzerinden dış politika kurumundaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin varlığını ve kuruluşunu incelemek, kadınların dış politikada karar verme mekanizmalarına dâhil olmaları durumunda mevcut toplumsal cinsiyet rejimleri karşısında nasıl tutum aldıklarını, bu vaka özelinde ele almaktır. Bu incelemede söylem analizi yöntemi kullanılmış, Çiller'in Dışişleri Bakanı olduğu dönemde konuşmaları üzerine Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan haberlerde tekrarladığı söylemlerinde eril-dişil kimliklerin nasıl konumlandırıldığı ve bunun geleneksel olarak eril kurucu zihniyet ile dış politika ilişkisine etkisinin ne olduğu ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu soruların cevabına ulaşabilmek için gerekli olan verilere Cumhuriyet Gazetesi'nin 28 Haziran 1996 ile 30 Haziran 1997 haberleri aracılığıyla ulaşılmıştır. Bu tarih aralığında gazetede Çiller ile ilgili yer alan bütün haberler incelenerek, iç ve dış politika olmak üzere kategorilere ayrılmıştır.

Haberler öncelikle eril ve dişil kavramları ve bu kavramlar üzerindeki mevcut algılar göz önünde bulundurularak oluşturulan çeşitli ikili karşıtlıklar üzerinden incelenmiştir. Burada kullanılan anahtar kelimeler erkek-kadın, savaş-barış, rasyonellik-duygusallık, kamusal alan-özel alan, erillik-dişilik, korumak-muhtaç olmak, iktidar sahibi-tahakküme tabi olma, utanç-şeref, cesaret-korku, güçlü-zayıf, militarizm-annelik, dost-düşman ve egemenlik-bağımlılık olarak belirlenmiştir. İncelenen haberlerin büyük çoğunluğunun Çiller Dışişleri Bakanlığı'nda görev almasına rağmen iç politika ile ilgili olduğu saptanmıştır. Bunun temel sebebi olarak,

Çiller'in koalisyon hükümetinin bir diğer tarafı olan DYP'nin lideri olması ile ilişkilendirilmiştir. Fakat hem iç hem de dış politika ile ilgili haberler bu ikili karşıtlıklar üzerinden incelendiğinde, dış politika haberlerinin hala daha büyük bir ağırlığa sahip olduğu görüldü. Dış politikanın yüksek politika alanı olması ve geleneksel olarak, eril bir alan olarak tahayyül edilmesi nedeniyle, eril zihniyetin tahakkümünü devam ettiren ve güçlendiren söylemlere, eylemlere ve karar vericilere ihtiyaç duyması varsayımını güçlendirecek bir gösterge olması açısından ulaşılan sonuç önem taşımaktadır.

İncelenen haberlerde yer alan Çiller'e ait bazı açıklamalar ve yaptığı konuşmalar seçilerek James Paul Gee'nin ortaya koyduğu söylem analizi takip edilerek incelenmiştir. Söylem analizi yapılırken temel amaç, Çiller'in hangi kimliği veya kimlikleri öne çıkardığını bulmak ve eril-dişil resmedilmiş dünyalar arasında hangisinin söylemle ilişkili veya rekabet halinde olduğunu, hangisinin tahakkümünün söylem aracılığıyla pekiştirildiğini, hangisinin toplumsal, kültürel ve politik ilişkileri oluşturmada veya yeniden-üretmede etki sahip olduğunu göstermek olmuştur. Böylece Çiller'in dış politikanın cinsiyetlendirilmesi karşısında nasıl bir tavır aldığını bulmak hedeflenmiştir.

Bütün bunlardan hareketle Çiller'in söylemleri incelendiğinde ortaya çıkan sonuç, dönemin Dışişleri Bakanı'nın söylemlerinin neredeyse hepsinde eril olarak resmedilmiş bir dünyanın mevcut sistem içindeki hegemonyasını destekleyen bir tutum sergilediği olmuştur. Eril bir hegemonyanın varlığı dış politikada irade, şeref, cesaret, rekabet, güç, otonomi, dost-düşman gibi geleneksel olarak erillikle eşleştirilen değerlerin ön plana çıkmasına ve yeniden-üretilmesine neden olmaktadır. Eril bir alanla sıkı sıkıya bağlantılı olduğu düşünülen ve yüksek politika çerçevesinde değerlendirilen dış politikada bir kadın karar verici olarak yer almasına rağmen eril

değerleri bünyesinde barındırdığını kanıtlama ihtiyacı hisseden Çiller, meşruiyetini sağlayabilmek adına söylemlerinde eril resmedilmiş dünyayı ve kimliği vurgulamıştır. Böylece dış politikadaki erkek egemen zihniyetin devamını ve yeniden-üretilmesini desteklemiştir. Özetle, Çiller bir kadın olarak eril dünyanın hâkim olduğu dış politika alanının bir parçası olabildiği kadar meşruiyet kazanmış, söylemlerinde ortaya koyduğu kimlikler ve resmedilmiş dünyaların da gösterdiği üzere kurum içindeki toplumsal cinsiyet rejimine dâhil olarak performatif bir edim sergilemiştir. Gazetede yer alan açıklamalarının hemen hepsinde hegemonyanın devamı sağlaması ve onların yeniden-üretimine neden olmasından hareketle Çiller'in tutucu erillik çerçevesinde değerlendirebilecek bir karar verici imajı sergilediğini söyleyebiliriz. Erkeklerin dünyasına ait olarak görülen dış politikada bir erkek olarak daha doğru bir ifade ile hegemonya sahibi olarak yer alamayacak olsa bile mevcut algıların değişimine herhangi bir katkısı olmamış ve bu algıların bir erkek gibi hareket edebildiğini kanıtlama ihtiyacıyla yeniden-üretmiştir.

KAYNAKÇA

- Altınay, Ayşe Gül. *Vatan, Millet ve Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. Çeviren İskender Savaşır. İstanbul: Metis Yayınları, 1993.
- Arat, Yeşim. "A Woman Prime Minister in Turkey." *Women & Politics* 19, no. 4 (1998): 1-22.
- Aydın, Suavi, ve Yüksel Taşkın. *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim, 2014.
- Aydoğan, Tuğba. "Gazete Piyasası Finansman Yapısı." Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, no. 26 (2013): 301-322.
- Bacık, Gökhan, ve Bezen Balamir Coskun. "The PKK Problem: Explaining Turkey's Failure to Developing a Political Solution." *Studies in Conflict & Terrorism* 34, no. 3 (2011): 248-265.
- Beasley, Chris. "Problematizing Contemporary Men/Masculinities Theorizing: The Contribution of Raewyn Connell and Conceptual-Terminological Tensions Today." *The British Journal of Sociology* 63, no. 4 (2012): 447-465.
- Beasley, Christine. "Rethinking Hegemonic Masculinity in a Globalizing World." *Men and Masculinities* 11, no. 1 (2008): 86-103.
- Blanchard, Eric M. "Gender, International Relations and the Development of Feminist Security Theory." *Chicago Journals* 28, no. 4 (2003): 1289-1312.
- Brown, John Murray. "Tansu Çiller and the Question of Turkish Identity." *Financial Times*, 1994: 55-60.
- Bröcklin, Ulrich, Susanne Krasmann, ve Thomas Lemke. *Governmentality- Current Issues and Future Challenges*. New York: Routledge, 2011.
- Butler, Judith. *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. Çeviren Başak Ertür. İstanbul: Metis Yayınları, 2005.

- Butler, Judith. *Savaş Tertipleri*. Çeviren Şeyda Öztürk. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- Butler, Judith. "Toplumsal Cinsiyet Düzenlemeleri." *Cogito* (Yapı Kredi Yayınları), no. 58 (2009): 73-92.
- Callis, April S. "Playing With Butler and Foucault: Bisexuality and Queer Theory." *Journal of Bisexuality*, 2009: 213-233.
- Connell, R. W. "Globalisation, Imperialism and Masculinities." *Handbook of Studies on Men and Masculinities* içinde, yazar Michael Kimmel, Jeff Hearn ve Connell R. W., 71-89. London: Sage Publications, 2005.
- Connell, R. W. *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. Çeviren Cem Soydemir. İstanbul: Ayrıntı, 1998.
- Coşar, Simten, ve Aylin Özman. *Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet Edebiyat, Medya ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Cox, Robert W. "Gramsci, Hegemony and International Studies." *Millenium: Journal of International Studies* 12, no. 2 (1983): 162-175.
- Çiller, Tansu. *Türkiyem*. Ankara: Başbakanlık, 1995.
- Davutoğlu, Ahmet. *Stratejik Derinlik*. İstanbul: Küre Yayınları, 2012.
- Demirkürek, İlkay. 2011. "1980 Sonrası Değişimin Işığında Kadın ve Liderlik Olgusu: Tansu Çiller Örneği." Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Dijk, Teun A. Van. "Old Articles: Discourse in Society." *Discourse in Society*. <http://www.discourses.org/OldArticles/Critical%20discourse%20analysis.pdf> (05 10, 2016 tarihinde erişilmiştir).
- Doyle, Gillian. *Understanding Media Economics*. Thousand Oaka ve New Delhi: Sage Publications, 2008.
- Dönmez, Rasim Özgür. "Nationalism in Turkey under Justice and Development Party Rule: The Logic of Masculinist Protection." *Turkish Studies*, 2015: 1-18.

- Durgun, Doğu. "Home is Where You Make it? Gender and Ahmet Davutoğlu's Strategic Vision in the Middle East." *Geopolitics*, 2016: 1-33.
- Enloe, Cynthia. *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset*. Çeviren Berna Kurt ve Ece Aydın. İstanbul: Çitlembik, 2003.
- Fırat, Begüm Özden. 2002. "The Press Coverage of Women Politicians in Turkey: A Case Study on Tansu Çiller, Merve Kavakçı and Raşan Ecevit." Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
- Fierke, K.M, ve Antje Wiener. "Constructing Institutional Interests: EU and NATO Enlargement." *Journal of European Public Policy* 6, no. 5 (1999): 721-742.
- Foucault, Michel. *Bilginin Arkeolojisi*. Çeviren Veli Urhan. İstanbul: Birey Yayıncılık, 1999.
- Foucault, Michel. *Cinselliğin Tarihi*. İstanbul: Ayrıntı, 1976.
- Foucault, Michel. *Ders Özetleri*. Çeviren Selahattin Hilav. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- Foucault, Michel. *Kelimeler ve Şeyler*. Çeviren Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001.
- Foucault, Michel. *Söylemin Düzeni*. İstanbul: Hil Yayın, 1987.
- Gee, James Paul. *An Introduction to Discourse Analysis Theory and Method*. New York: Routledge, 2014.
- Hale, William. *Türk Dış Politikası 1774-2000*. Çeviren Petek Demir. Mozaik, 2003.
- Hickok, Michel Robert. "The Imia/Kardak Affair, 1995-96: A Case of Inadvertent Conflict." *European Security* 7, no. 4 (1998): 118-136.
- Holter, Gullvåg. "Social Theories for Researching Men and Masculinities." *Handbook of Studies on Men and Masculinities* içinde, yazar Michael Kimmel, Jeff Hearn ve R. W. Connell, 15-34. London: Sage Publications, 2005.

- Karpat, Kemal H. *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Kesgin, Barış. "Tansu Çiller's Leadership Traits and Foreign Policy." *Perceptions* 17, no. 3 (2012): 29-50.
- Kocaman, Ahmet. *Söylem Üzerine*. Ankara: ODTÜ , 2003.
- Koyuncu, Çiğdem Aydın. "Dış Politika Karara Verme Mekanizmalarında Kadının Yeri." *Amme İdaresi Dergisi* 44, no. 4 (2011): 99-120.
- Laffey, Mark. "Locating Identity: Performativity, Foreign Policy and State Action." *Review of International Studies* 26, no. 3 (2000): 429-444.
- Murphy, Craig N. "Seeing Women, Recognizing Gender, Recasting International Relations." *International Organization* 50, no. 3 (1996): 513-538.
- Nagel, Joane. "Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik." *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde, yazar Ayşe Gül Altınay, 65-102. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Nagel, Joane. "Nation." *Handbook of Studies on Men and Masculinities* içinde, yazar Michael Kimmel, Jeff Hearn ve Connell R. W., 397-413. London: Sage Publications, 2005.
- Nairn, Tom. *Milliyetçiliğin Yüzleri: Janus'a Yeni Bir Bakış*. Çeviren S. Kırdar ve M. Raup. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997/2015.
- Neziroğlu, İrfan, ve Tuncer Yılmaz. *Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 9*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2013.
- Oran, Baskın. *Türk Dış Politikası Cilt II: 1980-2001*. İstanbul: İletişim, 2010.
- Öğütte, Vefa Saygın. "Bir Sosyal Mekanizma Olarak Toplumsal Cinsiyet." *Doğu Batı Düşünce Dergisi* 16, no. 63 (2012): 45-74.
- Öniş, Ziya. "The Political Economy of Islamic Resurgence in Turkey: The Rise of the Welfare Party in Perspective." *Third World Quarterly* 18, no. 4 (1997): 743-766.

- Özbyay, Cenk. "Türkiye'de Hegemonik Erkekliği Aramak." *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 2012: 185-204.
- Özkırmılı, Umut. *Milliyetçilik Kuramları "eleştirel bir bakış"*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2008.
- Petersen, Alan. "Research on Men and Masculinities." *Men and Masculinities* 6, no. 1 (2003): 54-69.
- Revel, Judith. "Kimlik, Doğa, Yaşam: Üç Biyopolitika Yapıbozumu." *Cogito* (Yapı Kredi Yayınları), no. 70-71 (2012): 9-20.
- Sampson, E. E. *Celebrating the Other: A Dialogic Account of Human Nature*. Taos Institute Publications, 2008.
- Sancar, Serpil. *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Stachowitsch, Saskia. "Military Gender Integration and Foreign Policy in the United States: A Feminist International Relations Perspective." *Security Dialogue* 43, no. 4 (2012): 305-321.
- Stachowitsch, Saskia. "The Reconstruction of Masculinities in Global Politics: Gendering Strategies in the Field of Private Security." *Men and Masculinities* 18, no. 3 (2015): 363-386.
- Sylvester, Christine. *Feminist International Relations An Unfinished Journey*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Tickner, J. Ann. *Gendering World Politics*. New York: Columbia University Press, 2001.
- Timur, Taner. *Felsefi İzlenimler Sartre, Althusser, Foucault, Derrida*. İstanbul: İmge Kitabevi, 2005.
- Togebay, Lise. "The Gender Gap in Foreign Policy Attitudes." *Journal of Peace Studies* 31, no. 4 (1994): 375-392.
- True, Jacqui. "Feminism." *Theories of International Relations* içinde, yazar Scott Burchill ve Andrew Linklater, 213-234. New York: Palgrave Macmillan, 2005.

- Tür, Özlem, ve Çiğdem Aydın Koyuncu. "Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları." *Uluslararası İlişkiler* 7, no. 26 (2010): 3-24.
- Walby, Sylvia. "Kadın ve Ulus." *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde, yazar Ayşe Gül Altınay, 35-64. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Weber, Cynthia. *International Relations Theory A Critical Introduction*. New York: Routledge, 2001.
- Wetherell, Margaret, ve Nigel Edley. "Negotiating Hegemonic Masculinity: Imaginary Positions and Psych-Discursive Practices." *Feminism and Psychology* 9, no. 3 (1999): 335-356.
- Yavuz, M. Hakan. "Turkish Identity and Foreign Policy in Flux: The Rise of Neo-Ottomanism." *Critique: Critical Middle Eastern Studies* 7, no. 12 (1998): 19-41.
- Young, Iris Marion. "The Logic of Masculinist Protection: Reflections on the Current Security State." *Chicago Journals* 29, no. 1 (2003): 1-25.
- Youngs, Gillian. "Feminist International Relations: a contradiction in terms? Or: why women and gender are essential to understanding the world 'we' live in." *International Affairs* 80, no. 1 (2004): 75-87.
- Yuval-Davis, Nira. *Cinsiyet ve Millet*. Çeviren Ayşin Bektaş. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.